

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Bakalaureusetöö

Vootele Päi

**RAHVUSVAHELISE ÕIGUSE ROLL RAHVUVAHELISES POLIITIKAS:
IRAAGI JA LIIBÜA NÄITED**

Juhendaja: Katre Luhamaa, MA

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Teoreetiline raamistik	8
Realismi kriitika rahvusvahelises õiguses.....	8
Rahvusvaheline õigus institutsionalismis, liberalismis ja ratsionaalse valiku teoorias.....	10
Rahvusvahelise õiguse kaasaegsed elemendid.....	12
Empiirika	15
Liibüa kodusõda (2011 veebruar – 2011 oktoober).....	15
Iraagi sõda (2003-2011?)	27
Juhtumite analüüs.....	32
ÜRO ja rahvusvahelise õiguse rolli areng.....	40
Interventsioon ja ennetav enesekaitse rahvusvahelise õiguse seisukohast.....	42
Kokkuvõte.....	46
Kasutatud kirjandus	50
Võõrkeelne resümee	

Sissejuhatus

Põhjuseid ja sündmusi, mis võiksid kirjeldada ÜRO arengut ning selle tagamaid, ei ole keeruline leida. 20nda sajandi teise poole koidikul oli maailm üle elanud kaks maailmasõda ning korduvaid majandusmõõnasid, mis andsid aimu lapsekingades globaliseerumise varjukülgedest. Ulatusliku dekoloniseerimine käigus oli maailmakaardile tekkinud palju uusi iseseisvaid või poolautonoomseid riike, mille üle endistel emamaadel puudus igasugune reaalne kontroll. Tulemuseks oli ebastabiilne ja mõneski mõttes plahvatusohtlik maailmakord, mida võis parandada ainult ühise diskussioonilaua või muu sarnase väljundi loomine.

ÜRO harta preambula alguses on eraldi välja toodud, et akti loomise eesmärgiks on säästa tulevasi generatsioone õudustest, mida nende eelkäijad olid pidanud läbi elama. Selle jaoks kõige sobivama lahendina nähti rahvusvahelist kokkulepet, millega luuakse inimõiguste kaitsele orienteeritus ning välistatakse sõjaline jõud kui konfliktide lahendamise- või sunnimeetod. Harta laiema funktsioonina on välja toodud tingimuste raamistiku loomine, mis võimaldaks riikidel kinni pidada muudest rahvusvahelise õiguse allikatest tulenevatest kohustustest.

Ei ole vale öelda, et ÜRO ja muude rahvusvaheliste lepingute-organisatsioonide toel on tänaseks arenenud omalaadne ülemaailme õigussüsteem. Erinevalt siseriiklikust õigusest, puuduvad riikidel selles osalejatena otsesed kohustused midagi teha või tegemata jätta, sest puuduvad otsesed sanktsioonid, mis rakenduks vastasel juhul. Siiski on võimalik täheldada rahvusvahelise õiguse tähtsustumist uue maailmakorralduse arenedes. Erinevalt varasemast bi- ja unipolaarsusest on käesoleval rahvusvahelisele areenile lisandumas üha uusi mõjujõude nii tugevnevate riikide, organisatsioonide kui ka näiteks suurkorporatsioonide näol. Tegureid lisandudes ning info kiire liikumine ja globaliseerumise hoogustumise taustal kasvab vajadus rahvusvahelise korra järele. Mida väiksemaks maailm muutub, seda enam on vaja, et rahvusvaheliste suhete protsessid alluksid mingisugusele süsteemile ja loogikale.

Rahvusvaheline õigus võiks nii ÜRO raames kui ka selle väliselt olla tulevikus kasvava mõjujõuga faktor, millega riigid oma välis- ja julgeolekupoliitikas arvestama peaksid. See mitte ainult ei taga rahvusvahelist stabiilsust ja tülide rahumeelset lahendamist, vaid

on ka tavainimestele ja riikide kodanikele mõistetav käitumisnormide kogum, mille alusel saaksid riigijuhid muuhulgas valijatele oma otsuseid põhjendada.

Antud uurimustöö puhul on probleemiks küsimus rahvusvahelise õiguse rollist ja elujõulisusest ning selle dünaamikast viimase dekaadi jooksul. Rahvusvaheline õigus on pikalt eksiteerinud, kuid paljud koolkonnad eesotsas rahvusvaheliste suhete realistidega on selle mõju osas väga skeptilised. Liberalistid, institutsionalistid ja relativistid on seevastu seisukohal, et rahvusvahelisel õigusel on rahvusvaheliste suhete kujunemises oluline roll, eriti sõjategevuse algatamisel ning interventsioonide puhul.

Seetõttu on töö empiirilises osas vaadeldud kahte konflikti, mis erinevad nii ajalises, teostuslikus kui ka rahvusvahelis-õiguslikus mõttes. Liibüa puhul toimus kogu tegevus ÜRO egiidi all, samas kui sissetungi Iraaki alustati ilma ÜRO julgeolekunõukogu loata. Vaatluse alla tulevad erinevate riikide välispoliitilised seisukohad mõlema konflikti osas, lisaks antakse üldistatud ülevaade konfliktisituatsioonide tekkest ning käigust. Sellelaadse empiirika põhjal saab teha järeldusi, kuivõrd oluline on rahvusvahelise õiguse mõttes aktsepteeritav käitumine nii konflikti sisulisest kui ka mainekujunduslikust küljest.

Uurimustöö püstitab hüpoteesi, mille kohaselt osalevad riigid rahvusvahelises õiguses, sest seekaudu saab riik koguda oma tegevusele globaalset toetust nii teiste riikide kui kodanikkonna käest. Viimasest on saamas tänapäeva infoühiskonnas üha tugevam jõud, kuna ligipääs informatsioonile on laialdane ning sotsiaalmeedia ja muude mõjutusvahendite kaudu on lääne riigijuhid üha suurema ja pidevama avalikkuse surve all. Seetõttu sõltub konfliktis osalemisest ja selle konflikti rahvusvahelisest mainest riigijuhtide poliitiline karjäär, ning on üha olulisem, et nad oskaksid oma otsuseid põhjendada rahvusvahelise õiguse aspektist. Rahvusvaheline õigus annab nii tavainimesele kui riigijuhtidele mingi orientiiri õige ja vale vahel ning ÜRO legitimeeritud sõjaline tegevus või interventsioon on rahvusvahelisele üldsusele oluliselt vastuvõetavam.

Töö teoreetilises osas antakse ülevaade olulisemate rahvusvaheliste suhete koolkondade seisukohtadest rahvusvaheliste suhete osas ning antakse lähtuvalt teoreetilisest taustast raamistik, millele empiirika käsitlemisel toetutakse. Liibüa puhul on empiirikas on välja toodud riikide ametlikud avaldused ja seisukohavõtud, millest lähtudes näeme, kuidas areneb õiguslik argumentatsioon konflikti kestel. Iraagi puhul oli keeruline leida

riikidepoolseid dateeritud avaldusi, kuid materjale artiklite-analüüside näol jagub seevastu ohtralt. Need annavad piisava empiirilise aluse võrdlemaks Iraagis toimunut möödunud aastase Liibüa interventsiooniga.

Arutlevas osas keskendun mõlema juhtumi analüüsile lähtuvalt empiirikas toodust ning ühtlasi analüüsin konflikte lähtuvalt õiglase sõja traditsioonist, interventsiooni põhimõtetest ning ÜRO Põhiõiguste harta raamistikust.

Teoreetiline raamistik

Vaatamata suurele seesmisele seotusele ja kattuvatele subjektidele, on rahvusvaheliste suhete teooria ja rahvusvaheline õigus omavahel teadustena küllaltki eraldiseisvatena säilinud. Reaalsuses võime näha paljusid kokkupuutepunkte ja sõltumata sellest, et olulisemates rahvusvaheliste suhete teooriates vaadatakse rahvusvahelisest õigusest mööda, siis tegelikult arutletakse sageli samade küsimuste üle lihtsalt erinevates keeltes ja mõistetes. Paljud rahvusvahelistes suhetes käsitletavat teemasid on vägagi õiguslikud oma sisult, kuid neid kirjeldatakse rahvusvaheliste suhete teooriast lähtuvat keelt, terminoloogiat ja lähenemist kasutades¹. Rahvusvahelist õigust saab seevastu tõlgendada väga erinevalt, tuginedes eri teooriatele ja arusaamadele, mida omakorda saab seostada erinevate rahvusvaheliste suhete koolkondadega.

Realismi kriitika rahvusvahelises õiguses

Üks suurematest rahvusvaheliste suhete koolkondadest on kahtlemata realism, mille pooldajad käsitlevad rahvusvahelist õigust kui võimsamate riikide tekitatud ja nende poolt manipuleeritavat survestusmehhanismi, mida rakendatakse suhtluses väikeriikidega oma huvide realiseerimise eesmärgil. Suurriigid ise seevastu järgivad oma tegevuses rahvusvahelise õiguse printsiipe vaid seni, kuni see toimib nende huvides, heites selle aga kõrvale siis, kui õigus reaaluviidele jalgu jääb. Väiksemad riigid omakorda nõustuvad selles osalema, kuna see tagab neile mingisugusegi seotuse otsustusprotsessides ning hüpoteetilise kaitse juhtriikide täieliku omavoli eest. Multilateralism ja unilateralism on lihtsalt fassaadiks, millega peidetakse (USA) tegelikke välispoliitilisi huve. Neid lähenemisi kasutatakse *a la carte* vastavalt vajadusele ning ÜRO on lihtsalt instrument, mis toimib suurriikide välispoliitika huvides ning mida kasutatakse võimalusel läbi multilateralistliku lähenemise. Samas kui võimalus puudub, käitutakse omavoliliselt ÜRO raamistiku väliselt.²

Machiavellistlik realism, mille alla saab liigitada ka Hobbes'i, Hegeli ja Morgenthau, välistab sisuliselt sellise nähtuse kui rahvusvaheline kogukond eksistentsi.

---

¹ Cali, B. 2010, International law for international relations, Oxford University Press, Chapter 2

² Huysmans, J. 2006, International Politics of Exemption: Competing Visions of International Political Order Between Law and Politics, *ajakiri Alternatives: Global, Local, Political*, vol. 31, lk. 142

Rahvusvaheline poliitika on pidevas anarhias ja lähtub sõjalistest kaalutlustest, sealhulgas jõudude vahekorra. Sellest tulenevalt võime järeldada, et kui ei eksisteeri rahvusvahelist kogukonda, on ÜRO-sarnased rahvusvahelised institutsioonid pelgalt pettekujutelmaks mingisuguse korra või süsteemi olemasolust.³

Machiavellist hilisem autor, rahvusvahelisele õigusele alusepanija ja liberaal Hugo Grotius, läheb oma seisukohtades makjavelistide ja realistidega vastuollu. Grotiuse hinnangul riigid pigem väldivad sõda ja leiavad viise, kuidas läbi koostöö oma huve saavutada. See „rahvusvaheline vahekord“ on reguleeritud selliste normide, reeglite ja institutsioonidega nagu näiteks diplomaatia, rahvusvaheline õigus ja valitsustevahelised organisatsioonid. Teisisõnu kujundavad rahvusvahelised reeglid läbi moraalse ja õiguslike piirangute riigivõimu käitumist rahvusvaheliste suhete teostamisel.⁴ Grotiuse arusaamu võib pidada *via media*’ks kahe suuraärmuse, realismi ja revolutsionismi vahel. Grotiuse hinnangul lähtuvad riigid ja poliitikud oma tegevuses moraalsest õiglusest, kuid siinkohal jätab ka Grotius ruumi reservatsioonideks. Nimelt leiab ta, et moraalist saab riigi juhtimisel lähtuda seni, kuni sellega ei kahjustata mingeid riigi seisukohast olulisemaid aspekte. Olgu nendeks siis poliitiline või sotsiaalne *status quo*. Grotiaanid leiavad, et moraalsed standardid, kui neid järgida, tugevdavad poliitilis-sotsiaalset sidusust, seega ei peaks need üleliia sageli riigi huvidega vastuollu minema.⁵

Realistide käsitlust rahvusvahelises õiguses on kritiseerinud soome diplomaat ja rahvusvahelise õiguse spetsialist Martti Koskeniemi (2011). Tema sõnul kasutab realism rahvusvahelist õigust juriidiliselt korrektse fassaadi moodustamiseks, maskiks, mille taga saavad riikide valitsused endale tehnilistel kaalutlustel vajalikku poliitikat rakendada üldsuse poolt loodud normide heakskiidu all. Koskeniemi arvates on realistide lähenemine kitsarinnaline, sest rahvusvaheline poliitika ei ole ühegi konkreetse riigi kujundada eraldiseisvalt, vaid kujuneb paljude riikide koostöö tulemusena. Kitsas omakasupüüdlikkus ja varjatud motiivid ei oleks ainult eetilisel

---

³ Nijman, J. E. (2010) On Faith in the Moral Force of International Law. Martin Wight and Hugo de Groot: Four Seminal Thinkers in International Theory. Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini, Martin Wight, review essay, Journal of the history of the international law, vol. 12, 329-326

⁴ Wight, M. (1966) „Western Values in International Relations“, Butterfield & Wight, Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics (London: Allen & Unwin), lk 90-91.

⁵ Wight, M. (1966) „Western Values in International Relations“, Butterfield & Wight, Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics (London: Allen & Unwin), lk 90-91

küsitavad, vaid tervikuna ka kehv poliitika, sest need põhjustaksid usaldamatust, mis omakorda sisuliselt välistaks riikide koostöö. Mõisted nagu „huvid“ või „turvalisus“ pole faktid iseenesest, vaid tegu on sotsiaalsete konstruktsioonidega, mis eeldavad nende saavutamiseks vajalike tegurite koostööd.⁶

Rahvusvaheline õigus institutsionalismis, liberalismis ja ratsionaalse valiku teoorias

Kaasaegsematest koolkondadest käsitleb rahvusvahelist õigust ehk kõige põhjalikumalt institutsionalistide koolkond (institutsionalistide ja liberalistide käsitlused kattuvad nii mõneski punktis, mistõttu käsitletakse teatud tiiva liberaalide lähenemist ka liberalistlik-institutsionalistlikuna), kelle sõnul on riigid küll peamised tegurid rahvusvaheliste suhete kujundamisel, kuid üritavad seda teha enda huvides loodud organisatsioonide ja lepingute kaudu. Sealjuures on paljud institutsionalistid seisukohal, et kui väljund on organisatsiooni või institutsiooni kujul juba loodud, siis edaspidi hakkab see mõnes mõttes elama oma elu, kaugenedes initsiatiivi näidanud riigi huvidest.⁷

Riigi ja institutsiooni koostöö samas aga jätkub, kuna madalad üleminekukulud, stabiilsus-regulaarsus ja hea läbipaistvus õigustavad institutsiooni tööd.⁸ Seega võib väita, et institutsioonid hakkavad mõjutama riikide välispoliitikat sarnaselt näiteks multilateraalsetele rahvusvahelistele lepingutele, mis ei allu ühegi konkreetse riigi täielikule kontrollile. Rahvusvahelisele õigusele lähedaseks saab liberalistlik-institutsionalistlikku teooriat pidada just seetõttu, et institutsioonid ja lepingud, mis luuakse rahvusvahelisel tasandil, on rahvusvahelise õiguse üheks allikaks, millega riigid end vabatahtlikult juriidiliselt seovad. Igasugune leping rahvusvahelisel tasandil on õigustloov ning nii on töös käsitletavad resolutsioonid ÜRO tasandil riikide kokkulepe käituda mingil kindlal moel mingite tingimuste saabudes või saabumata jäädes. Institutsionalismi tuum seisnebki selles, et rahvusvaheline õigus on objektiivse sotsiaalpoliitilise korra väljund ja mitte õigussüsteem iseenesest.⁹ Õigus väljendab olemasolevate institutsioonide hierarhiaid ning kuna neid institutsioone iseloomustavad

---

⁶ Koskenniemi, M. (2011) *The Politics of International Law*, Hart Publishing, lk. 95

⁷ Adamson, F. B. ; Sriram C.L. (2010) *Perspectives on international law in international relations*, Oxford University Press

⁸ Adamson, F. B. ; Sriram C.L. (2010) *Perspectives on international law in international relations*, Oxford University Press

⁹ Schmitt, C. 1934, *Über die drei Arten rechtswissenschaftlichen Denkens*, märke 19

nende loomispõhimõtted, siis kokku moodustavad nad süsteemi, mis peegeldab loomuseisundit.¹⁰

Sarnaselt grotiaanidele ja institutsionalistidele ei pea ka liberalistid anarhiat ja loomuseisundit ning riikide jõutasakaalu peamiseks teguriteks rahvusvaheliste suhete kujunemisel. Liberalistide käsitluses peegeldab riikide välispoliitika sealset sisepoliitikat ja elanike-valijate soove ning survegruppide taotlusi. Seetõttu peegeldab nende käitumine rahvusvahelises süsteemis mingil tasandil seesmiste mõjutegurite eelistusi.¹¹ See omakorda toetab käesolevas töös selle autori poolt püstitatud hüpoteesi, mille kohaselt väljendub riikide kasu rahvusvahelisele õigusele toetumises rahvusvahelise ja siseriikliku heakskiidu saavutamises oma tegevusele.

Ühtlasi toetub liberalistlik käsitlus Fiona B. Adamsoni ja Chandra Lekha Srirami (2010) sõnul demokraatliku rahu arusaamale, mille kohaselt arenenud demokraatiaga riigid on ebatõenäolisemad sattuma omavahelisse konflikti, kuna nad on rahvusvahelises õiguses aktiivsed osalejad ja ka alluvad sellele ühel või teisel viisil.

Rahvusvahelise õiguse elujõulisuse ja rolli üle rahvusvahelistes suhetes on huvitavalt arutlenud Andrew T. Guzman, kes ei üritagi väita, et sellel on riikidevahelistes suhetes põhiline ja kandev roll. Küll toob ta aga oma ratsionaalse valiku teooria diskursuses välja hulgaliselt teravaid küsimusi, mis viitavad selle süsteemi eksisteerimise vajalikkusele.¹² Guzman püstitab küsimuse: kui rahvusvaheline õigus on tõepoolest kulukas ja ebaefektiivne viis diplomaatiaks, siis miks riigid osalevad selles oma välispoliitilistele teoreetilistele suunitlustele vaatamata?

Miks peavad riigid, sealhulgas näiteks USA, Iisrael ja Venemaa, üleval suurt ja kulukat juristide kaadrit ning kasutavad oma diplomaatilises argumentatsioonis rahvusvahelise õiguse norme ja selle tõlgendusi? Lisaks seavad USA, Iisrael ja Venemaa end ÜRO kaudu aktiivselt ka rahvusvahelise õiguse taasloomega. Rahvusvahelisele õigusele tuginedes kujundavad riigiesindajad ühtlasi rahvusvahelist tavaõigust, kinnistades omakorda riiklikku õigusveenet.

---

¹⁰ Neumann, F.L. (1944). *Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism, 1933 - 1944*. Harper

¹¹ Adamson, F. B. ; Sriram C.L., Perspectives on international law in international relations, Oxford University Press, 2010

¹² Guzman, Andrew T. (2008) How international law works : a rational choice theory, Oxford University Press

Ratsionaalse valiku mudeli raamides peab riikide huvil osaleda rahvusvahelises õiguses olema mingisugune põhjendus ja Guzman (2008) sõnul tähendab see seda, et riigid peavad saama rahvusvahelises õiguses osalemisest mingisugust suuremat kasu, kui seda on selleks tehtavad kulutused. Guzmani hinnangul on riikide motivaatoriks rahvusvahelises õiguses osalemise juures sellest saadav garantii. Alludes rahvusvahelisele jurisdiktsioonile ja arvestades õiguslike käitumisnorme ja -tavasid, garanteerivad riigid sarnase käitumise teiste riikide poolt enda suunal. Lisaks saavutavad riigid ÜRO-ga kooskõlas tegutsedes teatava vastastikuse õiguskindluse, mis garanteerib nende jaoks näiteks rahvusvaheliste lepingute täitmise vastasosapooltelt.¹³

Rahvusvahelise õiguse kaasaegsed elemendid

Käesoleva uurimustöö puhul on oluline riikide vajadus tugineda oma tegevustes rahvusvahelisele õigusele lähtuvalt mainekujunduslikest kaalutlustest. Tänapäeva globaliseerunud maailmas on riikide julgeolekupoliitika tihedalt läbipõimunud majanduslike huvide, aktsiaturgude ja muude lugematute teguritega. Riik, mis allub rahvusvahelisele õigusele, on näiteks välisinvestoritele ja suurettevõtetele atraktiivsem, sest ta on ettearvatavam ning sinna investeerimine on kindlam, kuna riik allub kindlale rahvusvahelisele kontrollmehhanismile. Globaalne majanduskriis, millest praegu maailm mõningate hinnangute kohaselt toibumas on, õpetas, kui habras ja sisemiselt seotud on ülemaailmne finantsturg. Just seetõttu peavad riigijuhid oma välispoliitikat kujundavates otsustes üha enam arvestama näiteks aktsiaturgude võimalike reaktsioonidega.

Antud uurimustöö toetub institutsionalismile, ratsionaalse valiku teooriale ja liberalistlikule arusaamale rahvusvahelistest suhetest, sest need seletavad kõige paremini rahvusvahelise õiguse tänapäevast toimimist ja elujõulisust. Samuti on mõõdapääsamatult vajalik käsitleda õiglase sõja põhimõtteid, ennetava enesekaitse õiguspärasust ning interventsionalismi ja selle aluseid. Õiglase sõja teooria annab meile vundamendi, mille pinnalt saame Iraaki ja Liibüat võrrelda, aga tulenevalt nende sõdade erinevatest tagamaadest, tuleb Iraagi puhul kindlasti käsitleda ennetavat enesekaitset

---

¹³ Guzman, A.T. (2008) How international law works : a rational choice theory, Oxford University Press

ning Liibüa puhul pöörata tähelepanu interventsiooni õiguspärasusele. Need teooriad olid initsiaatorriikide põhjenduste lähtepunktideks sõjalise tegevuse alustamisel.

Igasuguses sootsiumis on seaduse rolliks vältida sisemist konflikti, eriti vägivaldset. ÜRO Põhikirja preambula¹⁴ põhjal teame, et rahvusvahelise õiguse võtmefunktsiooniks on rahumeelse kooseksistentsi tagamine rahvusvahelisel tasandil ning vägivaldse ja inimeste nõudvate riikidevaheliste konfliktide vältimine. Ajalooliselt on paljud teoreetikud ja autorid arutanud õigustatud sõjaolukorra tekke eelduste ning õiglase sõjategevuse printsiipide üle. Millistel alustel võib sõda alustada ja kuidas peaks riik tekkinud sõjaolukorras toimima - selle üle on arutlenud rahvusvahelise õiguse teooria klassikud ning nende arusaamadest lähtudes saame luua võrdluse Liibüa ja Irgaagi juhtumite puhul.¹⁵ Õiglase sõja peamisteks printsiipideks peetakse õiglaseid ja heatahtlikke kavatsusi, kompetentse autoriteedi poolt antud luba sõjategevuse alustamiseks, sõjalise jõu rakendamist viimase võimalusena ja sõjategevuse proportsionaalsust eesmärgi suhtes.

Oma välis- ja julgeolekupoliitikas sageli realismile ja *realpolitik*'ule iseloomulikke jooni omavad USA, Venemaa, Iisrael ja Ühendkuningriik on eri juhtudel toetunud ennetava enesekaitse doktriinile. Ennetava enesekaitse doktriini ja teostuse näol on selgelt tegu realistliku välispoliitika väljundiga ja rahvusvahelisse õigusesse pole seda kodifitseeritud, kui jätta kõrvale nn *Caroline*'i afäär (1837), mille näol on tegu rahvusvahelise tavaõiguse pretsedendiga. Kõik ülalmainitud riigid on aga nii sõja käigus kui ka hilisemas retoorikas üritanud säärase kaitsestrateegia kasutamist põhjendada rahvusvahelise õiguse seisukohast¹⁶, mis omakorda viitab sellele, et isegi ultrarealistlikku lähenemist pooldades on riigid siiski huvitatud oma käitumise õigustamisest rahvusvahelise õiguse raames. Pidev diskursus ennetava enesekaitse aluste ja võimaliku aktsepteeritava teostusviisi ümber näitab, et riigid peavad tänapäeva infoühiskonnas enda mainet oluliseks ja rahvusvaheline õigus oma avatuses eri tõlgendustele pakub selleks head raamistikku.

---

¹⁴ ÜRO Põhikiri ning Rahvusvahelise Kohtu Statuut, I peatükk

¹⁵ Vitoria (*De Jure belli Hispanorum in barbaros*, 1532), Gentili (*De Iure Belli Libri Tres*, tekst ja tõlge John Rolfe'ilt, Oxford 1933), Grotius (*De iure belli ac pacis*, Pariis 1625), Vattel (*Le droit des gens*, London 1758)

¹⁶ Eenmaa, H. (2005), *The Concept of Preemptive Self-Defence in International Law After the Bush Doctrine*, *Acta Societatis Martensis*, vol. 1, pp 42-66, 2005

Kui lähtuda välispoliitilise interventsionalismi käsitlest eri teooriate lõikes, siis jagunevad seisukohad selle teostusviisi osas kaheks. Realistid ja konservatiivid pooldavad agressiivset ja ulatuslikku interventsiooni, mille eesmärgiks on tagada julgeolek, sealhulgas ennetava enesekaitse alusel. Konstruktivistid, institutsionalistid ja neoliberaaliid pooldavad seevastu nn *soft intervention* it, mille teostuse aluseks on teatud kirjutatud ning kirjutamata rahvusvahelised õigused ja moraaltunnetus. Need kaks vaatenurka pakuvad head tausta, millest lähtudes analüüsida töös käsitletavaid konflikte.

Rahvusvaheline õigus, seda eriti ÜRO harta kontekstist välistab relvastatud jõukasutuse kui igasuguse võimaluse välja arvatud juhul, kus selle kasutus on möödapääsmatu enesekaitse eesmärkidel. Harta kohaselt võib relvastatud enesekaitset rakendada vaid vahetu rünnaku kohal, kuid tehnoloogia areng ja aeg on need printsiibid tõsiselt proovile pannud. Nn. Caroline'i juhtumile on kaasajal sageli viidatud kui rahvusvahelisele tavaõigusele, mis välistaks õigusvastasuse relvastatud jõu kasutamisel ennetava enesekaitse eesmärgil. Kuni II Maailmasõjani lähtuti ennetava kaitsetegevuse rakendamisel ja hindamisel just Websteri loodud formuleeringust ja seal toodud asjaoludest.¹⁷ Problemaatiliseks teeb ennetava jõukasutuse selle põhiolemus, mis sööb mitmeid rahvusvahelise õiguse põhialuseid, muuhulgas jõukasutuskeeldu ja riikide suveräänsuse printsiipi. Paljud ohud seevastu ei teki enam riigipiiridel või perifeeriatel vaid on ettenähtamatud ning tagajärjed saabuavad hetkega.¹⁸ Ennetava enesekaitse õigustuseks räägib asjaolu, kui ebaõiglus, millega tõenäoliselt rünnakuobjektiks olev riik silmitsi seisab, on niivõrd tõsine ja vahetu, et ajaline ressurss ei võimalda muude lahenduste otsimist ning tõenäolised tagajärjed oleksid venitamistaktika puhul väga tõsised.¹⁹ See on tõstatanud üha enam küsimust preventatiivse kaitsetegevuse teemadel, mis siiani on jäänud rahvusvahelise õigus raamistikus puudutamata.

Rahvusvaheline õigus võimaldab riikidel legitimeerida oma tegevust ja teha see üleilmsele kogukonnale vastuvõetavamaks ning rahvusvaheliste institutsioonide kaudu ja rahvusvahelise õigusega kooskõlas on võimalik lahendada konflikte ja kriise

---

¹⁷ Svarc, D. (2007) Anticipatory and Preventive Force Under International Law, *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 19:217–225

¹⁸ The National Security Strategy of the United States of America 15 (2002)

¹⁹ Lammers, S.E. (2005) The Special (Moral) Circumstances of Preventive War

operatiivselt ja efektiivselt.²⁰ See on aga võimalik ainult seni, kuni rahvusvahelist õigust kaasajastatakse läbi üha uute tõlgenduste, mille toel saavad riigid oma tegevust rahvusvahelisel areenil põhjendada.

Empiirika

Käesolev uurimustöö tugineb empiirikale, mis koosneb kahe konflikti ning nendest tulenenud sõjaliste missioonide ülevaadetes. Ühtlasi keskendub empiiriline osa erinevate seotud riikide poolt tehtud diplomaatiliste avalduste leidmisele ja analüüsile. Seeläbi saab ülevaate vaadeldavate riikide ametlikest seisukohtadest ning ühtlasi tuvastada, kas ja mil määral on konfliktisituatsiooni eskaleerudes ja käigus viidatud rahvusvahelise õiguse normidele ning kuidas neid on tõlgendatud. Selle põhjal on võimalik analüüsida muutusi riigide lähenemises olukorra muutudes ning kuidas tõlgendatakse erinevaid rahvusvahelise õiguse norme, lähtuvalt muutunud huvidest.

Liibüa kodusõda (2011 veebruar – 2011 oktoober)

Liibüa kodusõja alguseks võib pidada 2011. aasta 15. veebruari, mil algasid esimesed kokkupõrked protesteerijate ja kaitseteenistuste vahel. Kokkupõrked omakorda eskaleerusid pidevateks tänavarahutusteks, mis tõmbasid endale rahvusvahelise üldsuse tähelepanu. Sisuliselt paari nädalaga võttis ÜRO julgeolekunõukogu vastu Resolutsiooni 1970, millega külmutati Gaddafi ja tema lähikondlaste varad, seati piirangud reisimisele, suunati nende tegevus Rahvusvahelise Kriminaalkohtu uurimise alla ning väljastati käsk lõpetada koheselt igasugune valitsusepoolne vägivald rahva vastu. Olukorra edasise eskaleerumise ja vägivalda jätkumise tagajärjel võttis Julgeolekunõukogu 17ndal märtsil vastu Resolutsiooni 1973, millega anti NATO vägedele õigus sekkuda Liibüa konflikti, kui Gaddafi jätkab Resolutsioon 1970-s ettenähtu ignoreerimist. Sanktsioonina oli ette nähtud lennubanna tsoon Liibüa kohal, maavägede sekkumist 1973 ei võimaldanud.

---

²⁰ Pippan, C. (2011), Libyan Uprising, Foreign Military Intervention and International Law, Juridikum, 2/2011

Konflikt kestis pisut enam kui pool aastat ning aktiivsem sõjategevus lõppes augustis, kui opositsioon Liibüa Rahvusliku Üleminekunõukogu juhtimisel vallutas Tripoli. Paar nädalat hiljem sai Liibüa Rahvuslik Nõukogu ka ÜRO tunnustuse ametliku võimukandjana Liibüas. Konflikti ohvrite arv pole siiani täpselt teada – erinevatel andmetel nõudis kodusõda ligikaudu 25 – 30 000 hukkunut, 4000 teadmata kadunud inimest ja umbes 50 000 haavatut. Konflikti sekkunud NATO vägede jaoks piirdus sõda ühe sõjaväelase hukuga - briti lendur, kes hukkus autoõnnetuses Itaalias.²¹

Liibüa kodusõja osas empiirikat kogudes võtsin luubi alla Prantsusmaa, USA ja Venemaa välisministeeriumite koduleheküljed ja seal avaldatud pressiteated-avaldused. Prantsusmaa ja USA olid peamisteks interventsiooni algatajateks nii ÜRO tasandil kui ka otsese sekkumise osas, Venemaa seevastu oli ÜRO ja NATO tegevuse suhtes tunduvalt kriitilisem ning Julgeolekunõukogus pigem äraootaval seisukohal. See kajastub ka Venemaa hilisemas retoorikas, kus avaldatakse pidevat ja valju nõrdimust NATO liitlaste tegevuse üle Liibüas.

Üheks esimeseks märguandeks Liibüas toimuvast ja rahvusvahelise huvi tekkest selle vastu oli USA välisministeeriumi pressiesindaja Philip J. Crowley poolt **20. veebruaril** väljastatud pressiteade, millega välisministeerium avaldas muret ägeneva olukorra suhtes Põhja-Aafrikas, eriti Liibüas. Ühtlasi avaldati ametlikku vastuseisu meeleavalduste laialiajamise osas ja viidati universaalsetele õigustele ning sõnavabaduse ja rahumeelse rahvakogunemise kaitsekohustusele²². Liibüa valitsusele suunatud üleskutse võtma vastutusele ohvitsere ja ametnikke, kes neid õigusi valede vahenditega piirata üritavad.²³

21. veebruaril liitub hukkamõistuga Prantsusmaa president Nicolas Sarkozy, kes viitab samuti protesteerijate põhiõiguste rikkumisele ja nõuab kohest vägivalla peatamist.²⁴ Samal kuupäeval teeb USA välisminister Hillary Clinton uue avalduse, milles rõhutab taaskord universaalõiguste kaitse vajadust. Päev hiljem teeb lõpuks oma avalduse

---

²¹ Info põhineb inglise keelse Wikipedia andmestikul seisuga 10.05.2012. Wikipedia osatine kasutus andmete kogumisel saab põhjenduse edaspidi.

²² ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsioon, A/RES/217(III), artiklid 3, 9, 18, 19, 20

²³ 20.02.2011, see ja USA edasised pressiaavaldused leitavad

<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/index.htm>

²⁴ 21.02.2011, see ja Prantsusmaa edasised pressiaavaldused leitavad

<http://www.diplomatie.gouv.fr/en/>

kollektiivselt ka ÜRO julgeolekunõukogu, ent oma sisult jääb see samaks eelmisel päeval avaldatud Sarkozy ja Clintoni omadega.²⁵

23. veebruaril toimunud Prantsusmaa valitsuskabineti koosolekul tõstatab Sarkozy taaskord Liibüa-teema ja avaldab muret jätkuvate veriste kokkupõrgete üle. Ühtlasi annab ta välis- ja Euroopa asjade ministrile käsu alustada läbirääkimisi EL-i partneritega, et saaks rakendada kiirendatud korras sanktsioone. Siinkohal võib ka täheldada esimesi viiteid juriidiliste kokkulepete agiteerimisele ja rahvusvahelise õiguse raames sanktsioonide kehtestamisele, õhutades valitsuskabineti liikmeid juba planeerima edasist majanduslik-poliitiliste suhete katkestamist Gaddafi-režiimi valitsusega. Taaskord leiavad äramainimist inimõigused ja rahvusvaheline humanitaarõigus ning Sarkozy seisukoht, et nende tagamiseks peab garanteerima vastavate agentuuride piiramatut ligipääsu infole. Sarkozy tõstatab ka küsimuse edasisest juriidilisest vastutusest õigusrikkumiste osas. Sanktsioonidena näeb ta piiranguid EL-i sisenemisel ja kontode külmutamisel finantsasutustes EL-i piires.

Järgneval päeval, **24. veebruaril**, avaldatakse Prantsusmaa valitsuselt pressiteade, et Sarkozy nõudmisel tõstatas välisminister Alliot-Marie Liibüa küsimuse Brüsseli kohtumisel EL-i välispoliitika- ja julgeolekukomitee koosolekul ning asjaosalised riigid nõustasid sanktsioonide rakendamise vajalikkusega. Ühtlasi viidatakse pressiteates ka Catherine Ashton sõnavõtule, mille kohaselt on eesmärgiks võtta meeleavaldajate vastu jõudu kasutanud Liibüa võimuesindajad vastutusele. Siinkohal pidas Ashton taaskord silmas sissesõidukeeldu Euroopa Liitu ja finantside külmutamist. **24. veebruari** kohtumisel võetakse vastu ühisavaldus, millega liitub ka Venemaa, ja see kajastab ning puudutab Põhja-Aafrika olukorda laiemalt²⁶.

Venemaa suunalt saabuvad esimesed avaldused **25. veebruaril**. Välisministeeriumi pressiteates avaldatakse suurt muret mässuliste ja valitsuse vahel toimuva vägivallatsemise üle. Eriti kritiseeritakse meetodeid ja neist tulenevaid tsiviilisikutest ohvreid. Pressiteate kohaselt ei tohiks Liibüa võimud kasutada sisekriisi lahendamisel

---

²⁵ SC/10180/AFR/2120, ÜRO Julgeolekunõukogu pressiavaldus, 22.02.2011

²⁶ A 070/11, Joint statement by EU High Representative Catherine Ashton and Foreign Minister of Russia Sergey Lavrov on the situation in North Africa and the Middle East, Brüssel, 24 veebruar 2011

vägivaldseid meetmeid, kuna see saab viia vaid kriisi eskaleerumiseni. Ühtki konkreetset viidet õigusnormidele selles avalduses ei leidu.²⁷

25. veebruaril peatab USA nii diplomaatilised suhted Liibüa valitsusega kui ka saatkonna töö Tripolis.

Järgneb mõnepäevane paus Prantsusmaa poolelt, kuna toimub välisministri vahetus. Michele Alliot-Marie sekkus Tuneesia sisesegadustesse, üritades sinna saata Prantsusmaa julgeolekupolitseid, et toetada kukutatud juhti, kelle lähiringkondlastelt ta vanemad olid varem kompanii üles ostnud. Sellest tingituna tekkis Prantsusmaal avalik pahameeletorm ja seati kahtluse alla Alliot-Marie poliitiline erapooletus.

26. veebruaril võtab ÜRO julgeolekunõukogu seoses olukorraga Liibüas vastu Resolutsiooni 1970. Resolutsiooni üldine eesmärk on peatada valitsusepoolne vägivald tsiviilisikute suhtes ja tagada relvarahu. Regiooni teisi riike kutsutakse üles abistama olukorra laabumisel ja kontrollima relvakaubandust oma piiridel. Ühtlasi väljastatakse käsk abistada humanitaarabi saatmisel kriisipiirkondadesse. Resolutsiooni eelviimases punktis öeldakse, et olukorra jätkumise puhul kaalutakse karmimate meetmete kasutuselevõttu Julgeolekunõukogu poolt.²⁸

Oma **1. märtsi** avalduses tervitab Hilary Clinton ÜRO Generaalamblee otsust peatada Liibüa osalus Genfi inimõiguste komitees.²⁹ Ta rõhutab taaskord, et universaalõiguste rikkumine pole aktsepteeritav ega tolereeritav. Ühtlasi kiidab Clinton USA administratsiooni rolli inimõiguste nõukogu seestpidisel reformimisel ja rõhutab Gaddafi vastutust Liibüas toimuva osas. Samal päeval avaldab Vene Föderatsiooni välisministeerium lühiülevaate välisminister Sergei Lavrovi ja Liibüa välisminister Musa Kusa vahel toimunud telefonivestlusest. Lavrov kutsub Kusat üles inim- ja humanitaarõigusi austama ja vägivallatsemist peatama. Kusa rõhutab oma jutus, et Vene kodanike ja diplomaatilise korpuse julgeolek Tripolis on tagatud ning muus osas tagatakse edaspidi läbipaistvus kogu tegevuses rahutuste peatamisel. Lavrov soovib Tripolil tegutseda kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu ja Inimõiguste nõukogu poolt

---

²⁷ 25.02.2011, see ja edasised Venemaa pressiavaldused leitavad http://www.mid.ru/brp_4.nsf/english

²⁸ ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon S/RES/1970(2011)*, kogutekst leitav <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement>

²⁹ GA/11050, ÜRO Generaalamblee otsus, 1 märts 2011

esitatud suunistega.³⁰ Need sisaldasid esmajärgus repressioonide peatamise, fundamentaalõiguste tagamise ja relvarahu kehtestamise kohustust.

Märtsi esimeses pooles algatatakse USA ja Prantsusmaa eestvedamisel ÜRO Julgeolekunõukogus läbirääkimised Resolutsiooni 1973 vastuvõtmiseks, sest saabub teateid olukorra ägenemisest. Seni keskendutakse vastavalt rahvusvahelisele õigusele peamiselt humanitaarabi andmisele³¹. **3. märtsil** avaldab Prantsusmaa välisministeerium täpse ülevaate vahepeal toimunud evakueerimistest ning koostööst Egiptuse valitsuse ja rahvusvaheliste agentuuridega. Ühtlasi tuuakse välja ÜRO pagulastele jagatud rahalise toetuse ulatus. **10. märtsil**, pärast kõnelusi vastselt moodustatud Liibüa Üleminekunõukoguga, avaldab Prantsusmaa pressiteate, milles Prantsusmaa tunnustab Liibüa Rahvuslikku Üleminekunõukogu Liibüa rahva tahte esindajana.

17. märtsil, rõhutas värske Prantsusmaa välisminister Alain Juppe oma avalduses Araabia partnerite kaasamise olulisust. Ilma nende abita ei olevat võimalik Prantsusmaal ja liitlastel rakendada Gaddafi suhtes vajalikke sanktsioone. Ühtlasi rõhutatakse Araabia partnerite toetuse olulisust ÜRO mandaadi saamisel ning kommentaariks lisatakse, et mitmed Araabia partnerid on juba lubanud otseselt toetada Prantsusmaa sekkumist. Remargi korras mainitakse ära ka Juppe' välislähetus New Yorki ning selle eesmärk ehk 1973 vastuvõtmise kiirendamine. Samal päeval mainib USA välisministeerium pressiteates ära telefonivestluse Lavrovi ja Clintoni vahel, kõne sisuks arutus resolutsiooni algmaterjalide üle.

Samal päeval, **17. märtsil** (siinkohal peab ära mainima Euroopa – USA ajavahe, mis tegi resolutsiooni vastuvõtmise veel samal kuupäeval võimalikuks) jõustus ÜRO resolutsioon 1973³², millega kohustati Liibüa valitsust kohesele relvarahule ning kehtestati lennuba tsoon Liibüa õhuruumis. Lubavalt tõlgendatuna võimaldas resolutsioon kasutusele võtta kõik vahendid tagamaks tsiviilisikute ohutus seni, kuni vahendid on proportsionaalsed ega vii olukorda välisriikide okupatsioonini. Venemaa tõlgendus resolutsiooni osas oli hiljem näiteks keelav-piirav, mistõttu Venemaa valitsus kritiseeris korduvalt NATO tegevust Liibüas.

---

³⁰ ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon S/RES/1970(2011)*

³¹ ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon S/RES/1970(2011)*

³² S/RES/1973(2011)*, kogutekst leitav <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement>

19. märtsil kajastatakse Prantsusmaa välisministeeriumi pressiteates Sarkozy agitatsioonil Liibüa rahva toetuseks kokkukutsutud Pariisi konverentsi. Konverentsil väljendati üldjoontes nõrdimust Resolutsioonist 1970 möödavaatamise üle Gaddafi-valitsuse poolt. Sanktsiooni eesmärgiks, nagu Lavrov oma telefonikõnes Liibüa välisminister Mousa Kusale ütles, on kehtestada kohene relvarahu ja tagada inimõiguste kaitse. Arutluse all on ka 1973 sisu, mille osas lükkab Prantsusmaa ümber esilekerkinud okupatsioonitaotlused. Tuuakse välja Prantsusmaa valitsuse roll sõjalise sekkumise õiguspärase aluste loomisel. Resolutsiooni 1970 sissekirjutatud sanktsiooniks oli nimelt välisriikide sõjaline sekkumine.

Viimastes avaldustes on hakatud Prantsusmaa ja USA poolel kasutama terminit „Gaddafi-režiim“, mis viitab sellele, et rahvusvahelisel tasandil ei peeta Liibüa valitsust enam legitiimseks. Küll aga on hakatud ametlikus keeles viitama Liibüa Rahvuslikule Üleminekunõukogule ning selle rollile. Välisriigid on taganemas oma de iure tunnustusest Gaddafi-juhitava valitsuse suhtes vaatamata sellele, et ametlikes teadaannetes ei ole keegi oma diplomaatilise tunnustuse lõppemist otsesõnu väljendanud.

20. märtsil teeb avalduse Vene Föderatsiooni kõneisik Alexandr Lukashevic, kes mõistab hukka Resolutsioon 1973³³ alusel lääneliitlaste poolt alustatud pommituse. Venemaa Tripoli saatkonna andmetel oli suur osa õhurünnakutest tabanud millitaarse osatähtsuseta rajatisi. Esimene kriitika lääneriikide tegevuse suunal: nõutakse valimatu sõjategevuse peatamist ja rõhutatakse, et on lubamatu kuritarvitada ÜRO mandaati sellisel moel.

Oma visiidil Londonisse teeb Sarkozy **28. märtsil** ühisvalduse Suurbritannia peaministri David Cameroniga. Avalduses rõhutatakse, et sekkumisel puudub igasugune okupatsioonisuunitlus. Sekkumisel kavatakse austada Liibüa rahva enesemääratlemisõigust, territoriaalset terviklikkust, suveräänsust ja ühtsust.³⁴ Selles võib näha otsest vastust nädal varem Vene Välisministeeriumi poolt ilmunud avaldusele, kus seati kahtluse alla interventsiooni teostus ja kavatsused.

29. märtsil esineb Hillary Clinton taaskord avaldusega, milles ta seekord tänab Aafrika Liigat selle panuse eest kriisi lahendamisel rahvusvahelise õiguse struktuuride ja

---

³³ S/RES/1973(2011)*

³⁴ ÜRO Põhikiri ning Rahvusvahelise Kohtu Statuut, I peatükk, artikkel 2

resolutsioonide 1970 ja 73 raames. Kolm päeva hiljem esineb Clinton Londonis Lancaster House'is, kus rõhutab oma kõnes liibülaste taotluste legitiimsust. Ilmselt peab ta siinkohal silmas enesemääratlemisõigust.³⁵ Oma avalduses välistab ta igasuguse võimaluse Liibüa senise valitsuse ja Gaddafi jätkamiseks. Clintoni sõnul peab Gaddafi võimult lahkuma ja selle kiirendamiseks kasutatakse erinevaid meetodeid, sh finantsilist surveamist ÜRO resolutsioonide alusel. Ühtlasi kordab, et Resolutsiooni 1970 alusel kandub kohtumõistmise õigus Gaddafi-režiimi kuritegude osas Rahvusvahelise Kriminaalkohtu jurisdiktsiooni.

USA Välisministeeriumi kodulehel avaldatakse pidevat ülevaadet humanitaarabi programmide tegevuse kohta ning sellega seonduvatest kuludest. Seda võib näha kui tõestust oma ÜRO resolutsioonist tulenevate kohustuste täitmisele. Prantsusmaa Välisministeerium avaldab **31. märtsil** Aafrika Inim- ja Rahvusõiguste kohtu käsu peatada igasugune tegevus, millega kahjustatakse või ohustatakse inimeolusid. Selle lisana tuuakse välja ka institutsiooni ajalugu. Sisuliselt tunnustatakse regionaalseid partnereid.

5. aprillil avaldab Prantsusmaa Välisministeerium oma koduleheküljel Daniel Jouanneau, Prantsuse suursaadiku Pakistanis artikli „Liibüa: moraalne kohustus, seaduslik sekkumine.“ Artikkel on kandvalt õigusliku sisuga ja annab lühiülevaate toimunud rahvusvahelisel tasandil. Jouanneau toob välja erinevad noodid ja sanktsioonid, mida Liibüale ennetavalt kehtestati. Ta rõhutab, et lennuvaba tsooni kehtestamine ei olnud ainult lääneriikide initsiatiiv, vaid seda toetasid ka Araabia Liiga ministrid. Artikli kandvaks mõtteks on liitlaste sõjategevuse ja selle legitiimsuse õigustamine: „Tegu pole lääneriikide invasiooniga, kaasatud on suur rahvusvaheline koalitsioon, millega on muuhulgas liitunud Katarr ja Araabia Ühendemiraadid,“ kirjutab Jouanneau. Edaspidi selgitab ta tagamaid, kuidas NATO-poolne operatsiooni juhtimine välja näeb, ja välistab lääneriikidepoolsed majanduslikud huvid. Kogu artikli eesmärk on eristada Liibüa-interventsiooni loomu USA tegevusest Lähis-Idas, eriti Iraagis.

12. aprillil avaldatakse Prantsusmaa Välisministeeriumi koduleheküljel intervjuu Alain Juppe'ga, eesmärgiks saada ülevaade hetkeseisust Liibüas. Muuhulgas kerkib esile ka küsimus edasise koostöö ja poliitilise dialoogi võimalikkusest Gaddafiga. Alain Juppe sõnul jäetakse see Liibüa opositsiooni otsustada, liitlaste deklareeritud eesmärk on

---

³⁵ ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsioon, A/RES/217(III), artiklid 20 ja 21

eemaldada Gaddafi poliitiliselt maastikult. „Siiski on see liibüalaste otsustada. Meie eesmärk tuleneb sellest, et tema senised meetodid on talt võtnud talt igasuguse poliitilise legitiimsuse, aga lõpptulemina jääb see liibüalaste otsustada nii Üleminekunõukogus kui ka tsiviiltasandil.“ Ühtlasi rõhutab Juppe, et maavägede sekkumine olukorda ei ole võimalus, kuna see oleks vastuolus 1973 sisuga.

Juppe hinnangut Gaddafi poliitilisele legitiimsusele saab seostada Responsibility to Protect (edaspidi R2P) initsiatiiviga³⁶, mille kohaselt riigi või suverääni rünne rahva vastu välistab tema edasise poliitilise legitiimsuse ja võtab talt õiguse omada võimu.

Järgmisel päeval, **13. aprillil** esineb avaldusega taaskord Hillary Clinton, kes avaldab hukkamõistu Gaddafi kehtivatele rünnakutele tsiviilisikute suunal ja toob välja selle vastuolu ÜRO Resolutsioon 1973 suhtes. Ühtlasi edastab ta detailsemat informatsiooni Gaddafi tegevusest, kirjeldades rünnakuid ja olukordi, kus tsiviilisikud on ohustatud või kannatajateks. Samuti lubab Clinton senisest agressiivsemat tegevust 1973 egiidi all, kiirendamaks olukorra laabumist, ning annab detailsema ülevaate Gaddafi ja tema alluvate käskudest, mille osas saab neid hiljem õiguslikult vastutusele võtta. Samal päeval kohtub Prantsusmaa välisminister Dohas Liibüa kontaktgrupiga, pärast mida annab Juppe taas intervjuu. „Mässuliste varustamine relvadega pole võimalus, meiepoolne tugi piirdub finantsilise toe ja humanitaarabiga“ ütles Juppe. Päevakorda kerkis esmakordselt küsimus Liibüa üleminekunõukogu rahvusvahelisel tasandil tunnustamisest - Juppe tsiteerib rahvusvahelist õigust, mille järgi saab tunnustada vaid riike ja nende valitsust, Üleminekunõukogu näol pole aga tegu kummagagi.

14. aprillil avaldatakse Vene Föderatsiooni Välisministeeriumi koduleheküljel teade, et välisminister Lavrov osaleb Venemaa – NATO nõukogu mitteametlikel läbirääkimistel, ning ühtlasi avaldatakse Venemaa-poolsed põhilised läbirääkimisküsimused. Sealhulgas on pühendatud eraldi lõik ka olukorrale Liibüas. Venemaa ametlik seisukoht on, et tulevahetus ja sõjaline tegevus ei vii lahenduseni ning leitakse, et tulevahetus peaks koheselt lõppema ja poliitilised kõnelused jätkuma. Argumendina tuuakse sisse Hiinas BRICS'i konverentsil allkirjastatud deklaratsioon, mille kohaselt peab austama iga riigi territoriaalset ühtsust ja relvakasutuskeeldu ning konfliktide lahenduseks saavad olla

---

³⁶ ÜRO Generaalamblee resolutsioon, A/RES/60/1, 24. Oktoober, 2005

ainult rahukõnelused ja poliitiline diskussioon. Selles osas avaldatakse eraldi toetust Aafrika Uniooni taotlustele konfliktipiirkondades.³⁷

Päev hiljem, **15. aprillil** esinevad pärast NATO kohtumist Obama, Sarkozy ja Cameron ühisavaldusega, milles iseenesest uut informatsiooni ei pakuta, vaid vastusena Venemaale rõhutatakse interventsiooni legitiimsust ja vajadust kaitsta aktiivselt Liibüa rahvast. Ühtlasi tuuakse esmakordselt sõnavõttus välja Gaddafi terrorismimaigulised ähvardused ja viidatakse vajadusele kaitsta ülemaailmset julgeolekut³⁸. Seda võib pidada harukordseks argumendiks, millega seostatakse Liibüas toimuvat ka rahvusvahelise julgeoleku tagamise vajadusega. Vene-NATO kohtumisele järgneval pressikonverentsil mainis Lavrov eraldi Liibüa situatsiooni, sõnades, et Venemaa võtab arvesse liitlaste lubadust tegutseda relvaembargo ja õhublokaadi kaudu ning loodab, et Liibüa olukord jõuab kiiresti poliitilise lahenduseni. Pressi küsimustele vastates kommenteeris Lavrov lühidalt ka Cameroni, Obama ja Sarkozy avaldust, mille kohaselt on Gaddafi võimult eemaldamine rahukõneluste eelduse jätkamiseks. Lavrovi sõnul resolutsioon 1973 sellist punkti ette ei näe, viidates säärase eesmärkide õigusvastasusele.

21. aprillil avaldatakse Prantsusmaa välisministeeriumi koduleheküljel kaastundeavaldus kahe Liibüas hukkunud ajakirjaniku omakstele. Tekstis tuuakse välja, et just selliste juhtumite vältimiseks on Prantsusmaa alati töötanud ajakirjanike kaitse nimel. Ühtlasi mainitakse ära Prantsusmaa eestvedamisel 2006. aastal vastu võetud Resolutsioon 1738³⁹. Ühtlasi viidatakse taaskord Resolutsioonile 1973, mille tekstis kohustatakse Liibüa valitsust tagama rahvusvahelise ajakirjanduse julgeolek ja kohtlemine humanitaarõigusest lähtuvalt.

USA poolt tuleb järgmine pressiavaldus **4. mail**, kui asespriker Mark C. Toner avaldab taaskord nõrdimust Gaddafi-režiimi allumatuse osas Resolutsiooni 1973 suhtes. Eelkõige nõutakse, et Gaddafi lõpetaks vaenutegevuse Misratis, kus Rahvusvaheline Migratsiooni Organisatsioon ja teised organisatsioonid üritavad abistada põgenikke ja organiseerida evakuatsiooni. Nõutakse Tripoli toetust organisatsioonide tegevusele kolmandate riikide kodanike ja vigastatud liibüalaste evakuatsioonile.

---

³⁷ PSC/MIN7CMM.2(CCLXXV), Aafrika Uniooni Rahu- ja Julgeolekunõukogu, 26 aprill 2011

³⁸ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri ning rahvusvahelise kohtu statuut, artikkel 1, punkt 1, kogutekst leitav <https://www.riigiteataja.ee/akt/555597>

³⁹ S/RES/1738(2006)

6. mail teeb Prantsusmaa avalduse, mille kohaselt kuulutatakse 14 Liibüa diplomaati Prantsusmaal edaspidi *persona non gratae* deks. Otsuse langetamisel lähtutakse teksti kohaselt Diplomaatiliste suhete Viini konventsioonist⁴⁰ ja asjaolust, et nende isikute tegevus ei ole kooskõlas Liibüa osas vastu võetud ÜRO resolutsioonidega. Viidatakse Viini konventsiooni artiklile 9, mille kohaselt võib asukohariik igal ajal oma otsust põhjendamata teatada lähetajariigile, et esinduse juht või diplomaatilise personali hulka kuuluv töötaja on *persona non grata* või et esinduse personali hulka kuuluv töötaja on vastuvõetamatu.⁴¹

17. mail avaldatakse Vene Föderatsiooni kodulehel väljavõte Sergei Lavrovi ja Muhammad Ahmed Al-Sharif (Liibüa valitsuse erakorraline esindaja) omavahelisest diskussioonist. Tegu on ilmselgelt kallutatud avaldusega, sest enamjaolt rõhutatakse endiselt Vene poole seisukohti kohesest relvarahust ja vajadusest järgida Aafrika Uniooni rahuinitsiatiivi alustamaks Liibüa-siseseid läbirääkimisi. Viidatakse taaskord sellele, et NATO väed peavad kiiresti Liibüast väljuma, sest ületatakse resolutsioonidega 1970 ja 1973 antud volitusi sekkumiseks.

19. mail avaldatakse USA Välisministeeriumi kodulehel *fact sheet*, mis annab ülevaate Liibüa üleminekuplaanidest ja reformidest. Tuuakse välja alustatud koostööd Benghazi opositsiooni ja Rahvusliku Üleminekunõukoguga ning tervitatakse viimase selgesõnalist avaldust, millega lubatakse austada Genfi konventsioone, universaalseid inimõigusi ja terrorismivastasust. USA lubab jätkata oma monitooringuid inimõiguste kaitse osas ning ühtlasi avaldatakse uskumust, et Üleminekunõukogu on ka edaspidi selles ustav partner. Lisaks saadab USA valitsus 25 miljoni dollari väärtuses mittesõjalist tuge toidu, ravimite, kaitsevestide jms näol. Antakse taas ülevaade saadetud humanitaarabist ja koostööst rahvusvaheliste ja regionaalsete organisatsioonidega. **Hiljem samal päeval** tuleb avaldus Hillary Clintonilt, kes tervitab vangistatud ajakirjanike vabastamist Liibüa valitsuse poolt ning kutsub üles vabastama kõiki väliskodanikke ja teisi, keda hoitakse alusetult kinni. Väljendatakse kavatsust võtta tulevikus vastutusele need, kes võõrandamatutest inimõigustest mööda vaadates vange võtsid ja neid väärkohtlesid.

24. mail avaldatakse Vene Föderatsiooni Välisministeeriumi koduleheküljel kokkuvõte

23. mail Liibüa Üleminekunõukogu initsiatiivil aset leidnud kohtumisest Lavrovi ja

---

⁴⁰ Diplomaatiliste Suhete Viini Konventsioon, leitav <https://www.riigiteataja.ee/akt/1062202>

⁴¹ Diplomaatiliste suhete Viini konventsioon, leitav <https://www.riigiteataja.ee/akt/1062202>

selleks ajaks juba endise Liibüa püsisaadiku ÜRO juures Abdel Rahman Shalgam'i vahel. Shalgam avaldab soovi jätkata Liibüa ja Moskva vahelisi sidemeid tulevikus ja Lavrov rõhub taaskord vägivalla lõpetamise vajadusele ja Aafrika Uniooni initsiatiivi rakendamisele.

Järgmisel päeval, **25 mail**, tuleb taaskord avaldus Venemaa poolelt ning Venemaa inimõiguskantsler Konstantin Dolgov avaldab suurt nõrdimust liitlaste poolt Tripolile tehtud õhulöögi osas. Ta viitab luureinfole, mille kohaselt on õhurünnakute tõttu väidetavalt kannatada saanud mitte-millitaarsed ehitised ja tsiviilisikud. „Me oleme ühe kõige rähgema ÜRO resolutsioonide 1970 ja 1973 raames antud reeglite rikkumise tunnistajateks. Kõikide katsete sellist teguviisi põhjendada ümberlukkamiseks – me ei saa väita, et õhurünnakud on kuidagi abiks vägivalla peatamisel Liibüas.“ Avalduses esitatakse liitlastele üleskutse seista oma tegevuses ka päriselt, mitte vaid deklaratiivselt liibüalaste heaolu eest.

26. mail avaldatakse taaskord Vene Välisministeeriumi koduleheküljel ülevaade Lavrovi ja Liibüa peaministri Baghdadi al-Mahmoudi telefonivestlusest, kus viimane palub Vene poole abi rahukõneluste jätkamisel. Lavrov toetab oma vastuses endiselt Aafrika Uniooni rahuinitsiatiivi, ÜRO diplomaatiliste vahendajate sekkumist ja asja poliitilist lahendamist, seades taaskord kahtluse alla liitlasvägede tegevuse õiguspärasuse 1973 ja 1970 mõttes.

Pärast pikemat vaikust Liibüa teemadel avaldatakse **12. juunil** Prantsusmaa välisministeeriumi kodulehel peaminister Francois Fillon'i natsionaalassambleele peetud kõne, milles ta põhjendab Prantsuse vägede sekkumist. Fillon'i sõnul on Liibüa puhul tegu esmakordse juhtumiga, kui R2P initsiatiivi⁴² rakendatakse reaalsuses. Lisaks suunab ta oma kõnes tähelepanu ägenevale olukorrale Damaskuses ja võrdleb seda Marokos toimuvaga. Väljendab seisukohta, mille kohaselt on veel vara oma väed Liibüast tagasi tuua, sest saavutatud *status quo* pole piisav.

16. juunil teeb Hillary Clinton avalduse, milles tunneb muret teadetest seksuaalsese vägivallatsemisest ja nii-nimetatud „neitsi-testide“ kohta Liibüas ja ka Põhja-Aafrikas laiemalt. Taaskord rõhutab ta elementaarseid inimõigusi⁴³ ja vajadust neid austada.

---

⁴² ÜRO Generaalassamblee resolutsioon, A/RES/60/1, 24. Oktoober, 2005, par. 138-139, kogutekst leitav http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php?option=com_content&view=article&id=398

⁴³ ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsioon, Artikkel 5

Lisaks on Clintoni sõnul uurimisse pühendatud ka Rahvusvaheline Kriminaalkohus, et vajadusel võtta inimesi vastutusele.

22. juunil avaldab Vene Föderatsioon pärast pikka vaikimist Liibüa-teemadel pressiteate, mille kohaselt on valitsusel kavas toetada Liibüat humanitaarabiga. Teates on ka ära mainitud, et abi saadetakse võrdselt nii ida- kui lääne-Liibüasse ning selle kohaletoometamine kooskõlastatakse Tripoliga. See näitab, et erinevalt USA-st, Suurbritanniast ja Prantsusmaast, kes juba sisuliselt aprilli keskpaigas lõpetasid poliitilised suhted Tripoliga, tunnustab Venemaa jätkuvalt Gaddafi võimu.

Kuna juuli on puhkuste aeg ja ka diplomaatilisel tasandil vaikne periood, siis palju teateid sellest kuust ei leia. USA välisministeeriumi kodulehel on väljas napsõnaline teade järjekordsest kohtumisest Liibüa kontaktgrupiga Istanbulis, Prantsusmaa välisministeerium Liibüa-alaseid teateid ei väljastanud. Küll aga leiab Vene Föderatsiooni Välisministeeriumi koduleheküljelt **20. juulil** väljastatud teate, milles antakse ülevaade Lavrovi kohtumisest Liibüa välisministri asetäitja Abdelati Obeidiga, kes asendas toonaseks juba Liibüast pagenud Musa Kusa't. Väga olulist infot avaldatud teatest ei leia. Lavrov rõhutab jällegi poliitilise lahenduse otsimise vajalikkust ja kutsub Tripoli-valitsust üles alluma Julgeolekunõukogu resolutsioonide ettekirjutustele. Lavrovi sõnul on vaja konflikt lahendada rahvusvahelistest otsustest lähtuvalt, säilitades Liibüa suveräänsus, sõltumatus ja territoriaalne terviklikkus.⁴⁴

5. augustil avaldatakse USA poolt pressikonverentsi käigus kerkinud küsimus Liibüa saatkonna turvalisusest Washingtonis ja küsimuse vastus, mille kohaselt lähtub USA valitsus oma tegevuses Diplomaatiliste suhete Viini konventsiooni artiklitest 22 ja 29⁴⁵. Kinnitatakse, et Liibüa saatkond ja sealsed töötajad on väljaspool ohtu.

22. augustil avaldatakse Prantsusmaa Välisministeeriumi koduleheküljel välisminister Alain Juppe'i blogipostitus, kus Juppe arutleb Liibüas toimuva üle. Eelkõige toob ta esile Prantsusmaa ja Suurbritannia rolli Julgeolekunõukogu Resolutsiooni 1973 vastuvõtmisel ja selle dokumendi olulist rolli õigusliku raamistikuna rahvusvahelise sekkumisel. Juppe'i sõnul on eesmärk peaaegu täidetud ja Gaddafi ning tema toetajad

---

⁴⁴ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri ning rahvusvahelise kohtu statuut, artikkel 2, punkt 4, kogutekst leitav <https://www.riigiteataja.ee/akt/555597>

⁴⁵ Diplomaatiliste suhete Viini konventsioon, leitav <https://www.riigiteataja.ee/akt/1062202>

peavad peagi alistuma. Lisaks väärrib siinkohal mainimist asjaolu, et päev pärast seda postitust õnnestub opositsioonil sisuliselt vallutada Tripoli.

Ajavahemikus 20-24 august toimusid Tripolis intensiivsed kokkupõrked, mille käigus Liibüa Rahvusliku Üleminekunõukogu poolt juhitud opositsiooniväed võtsid üle olulisemad administratiiv- ja millitaarpunktid, ühtlasi üritati ka vangistada Gaddafi pärijat Saif al-Islam Gaddafit. See ebaõnnestus ja ühtlasi ei leitud ka Muammar Gaddafit ennast ega tema ülejäänud perekonda. Siiski olid need päevad Liibüa kodusõja seisukohast otsustavad ja opositsioonivägede (sh NATO liitlaste) jaoks võidukad.

26. augustil avaldab USA ülevaate relvade leviku tõkestamiseks tehtava koostöö kohta. Tuuakse välja, mis sorti relvastust Liibüal on, ja antakse ülevaade strateegiast nende leviku takistamisel.

1. septembril väljastatakse Vene Föderatsiooni kodulehel teade Venemaa esindaja osalemisest Pariisi Rahvusvahelisel Liibüa Konverentsil, kus võetakse arutlusele Liibüa üles ehitamise tööd. Põhjus, miks seda teadet võib oluliseks pidada, peitub Venemaa rahumeelse-lahenduse-otsimise retoorika lõppemises ning ühtlasi kasutatakse sõnu „kriisijärgne rekonstruktsioon Liibüas,“ millega Venemaa tunnistab kriisiolukorra lõppemist ja ühtlasi eemaldub Gaddafi-valitsuse võimu tunnistamisest.

Paar nädalat hiljem, 16 septembril, tunnustab ÜRO Liibüa Rahvuslikku Üleminekunõukogu Gaddafi-valitsuse juriidilise järglase ning Liibüa ametliku võimukandja ja –esindajana. Siinkohal lõppeb ka Liibüa kodusõja empiiriline vaatlus.

Iraagi sõda (2003-2011?)

Iraagi sõda erineb Liibüas toimunud olulisel määral oma põhjuste, teostuse ja rahvusvahelise avalikkuse suhtumise tõttu. Juba ainuüksi erinevad nimetused, mida selle kohta on kasutatud, viitavad arvamuste ja hinnangute paljususele: Iraagi sõda, sõda Iraagis, Iraagi okupatsioon, Teine Lahesõda või näiteks Operatsioon Iraagi Vabastamine (USA sõjaväe ametlik nimetus sealsele sõjategevusele).

Siinkohal tasub mainida, et antud töös kasutatakse Iraagi sõjast ülevaate andmisel ingliskeelset Wikipediat ja põhjus selleks on lihtne: ametlike allikate kasutamine oleks väga riskantne. Ingliskeelse Wikipedia sissekande loojateks on selle kasutajad ning kasutajate rohkus tagab selle, et seal toodud informatsioon on võimalikult neutraalne. Seevastu kõikidel maailma juhtriikidel olid Iraagi sõja osas väga tugevalt väljakujunenud seisukohad, mis võib muuta ametlikud allikad kompromiteerituks. Artiklit vaadates on näha, et kogu terminoloogia, seonduvad aktid jms on viidatud ning ühtlasi pole artikli alguses märget selle vaieldatuse kohta. Seepärast võetaksegi töö kirjutamisel siinkohal vabadus kasutada internetiühiskonna pakutavat vaba ja sõltumatut informatsiooni.

Põhjusteks, miks USA ja Suurbritannia Iraaki tungisid, olid väidetavalt massihävitusrelvade olemasolu ja terrorismirühmituste toetamine sealse valitsusväe poolt. USA ja Suurbritannia toetusid oma argumentatsioonis ennetava enesekaitse vajadusele, kuna sealne riigivõim oli ebastabiilne ja kujutas erinevatel põhjustel lääneliitlastele ohtu.

2002. aastal võttis ÜRO Julgeolekunõukogu vastu Resolutsiooni 1441⁴⁶, millega pandi Iraagi valitsusele kohustus teha koostööd ÜRO poolt saadetud relvainspektoritega, kelle ülesandeks oli kindlaks teha, kas Iraak omab massihävitusrelvi või pikamaarakette. Iraagile pandi ÜRO poolt desarmeerimiskohustus juba 1991. aastal, Lahesõja lõppedes, kuid USA ja Suurbritannia väitel polnud Iraak nõudeid täitnud. 2003. aasta aprillis Ühendriikide Kongressi Teabeteenistuse poolt koostatud aruandes on mainitud, et USA administratsiooni hinnangul oli Iraagi valitsus vastuolus 17 ÜRO Julgeolekunõukogu poolt väljastatud resolutsiooniga.⁴⁷ Suurbritannia toonane peaminister Tony Blair oli seisukohal, et Iraak kujutab endast ohtu ning nii vähese aja jooksul polnud enam võimalik Husseinil valitsusel oma koostöövalmidust üles näidata. Prantsusmaa, Venemaa, Hiina ja Saksamaa (nendest kolm esimest on ka ÜRO Julgeolekunõukogu alalised liikmed) olid ametlikul seisukohal, et ÜRO relvainspektoritele peaks andma lisaaega.

Vaatamata rahvusvahelisele vastuseisule, alustasid USA, Suurbritannia ja Austraalia 2003. aasta 20. märtsil invasiooni Iraaki. Koalitsioonijõud tegid koostööd ka Põhja-

---

⁴⁶ S/RES/1441 (2002)

⁴⁷ Copson, R.W. (2003) Iraq War : Background and Issues Overview, Report for Congress, Congressional Research Service, Library of Congress

Iraagis asunud Kurdi Peshmerga jõududega. Hinnanguliselt liitus USA juhitud invasiooniga veel 40 riiki, sealhulgas ka Eesti. Ametlikeks invasiooni eesmärkideks olid Husseini võimult eemaldamine, võimalike massihävitusrelvade elimineerimine, äärmuslike islamirühmituste elimineerimine, äärmusrühmituste kohta luureandmete kogumine, humanitaarabi jagamine, naftainfrastruktuuri turvalisuse tagamine ja representatiivse, kuid koostööalt valitsuse loomine.

Juba sama aasta esimesel mail pidas USA president George W. Bush lennukikandjal USS Abraham Lincoln kõne, milles andis mõista, justkui oleks missioon täidetud. Reaalsuses sõjategevus jätkus, tuues endaga kaasa hulgaliselt ohvreid, kulutusi, siserahutusi, sissisõda ja ebameeldivaid juhtumeid (näiteks vangide väärkohtlemine Abu Ghraib'i vanglas). Viimased USA sõjaväelased lahkusid Iraagist alles 2011. aasta detsembris. Tänapäevaks on otsesed Iraagiga seotud kulud läinud ainuüksi USA maksumaksjatele maksma 8 miljardit dollarid ning hukkunud on üle saja tuhande tsiviilisiku.

Nagu öeldud, siis Julgeolekunõukogu resolutsiooniga sissetungi Iraaki ei toetanud, vaatamata sellele, et USA oma välispoliitilises maneeris rõhutas, justkui oleks 1441 seda lubanud. Kuna pressiteateid on internetist nii kauge aja tagant nagu 2003 keeruline otsida, siis toetun edasises empiirikas meediale ja teadusartiklitele, mis peaksid meile võimaldama siiski ülevaate olulisematest argumentidest, mida suurriigid Iraagi osas välja tõid.

USA oli sissetungi peamine initsiaator ning president Bush andis Iraagile, Iraanile ja Põhja-Koreale koondnimetuse *axis of evil*. Peamine põhjendus Iraaki sissetungile nii Bushi administratsiooni kui Suurbritannia poolt oli ennetava enesekaitse vajadus. Ennetav enesekaitse pole iseenesest rahvusvahelise õiguse osa, kuid eksisteerib doktriinina ning rahvusvahelise õiguse pretsedendina *Caroline*'i juhtumi näol. Koalitsiooni sõnul kujutasid Iraagi tõenäolised massihävitusrelvad ning bioloogilised ja keemiarelvad endast lääneriikidele reaalselt ja vahetut ohtu. Lisaks tõi Bush põhjendusena välja luureandmed, mille kohaselt tegi Husseini valitsus koostööd Al Qaeda terrorismirühmitusega.

Kogu USA juhitud sissetung on üles ehitatud kaksiktornide ründamise järel rakendust leidnud nn Bushi Doktriinile, mis esialgu avaldus Kyoto protokolli taganemisega ja sissetungiga Afganistani 2001 aastal. Järgmisel aastal avaldati USA administratsiooni

poolt Ühendriikide uus julgeolekustrateegia, kuhu oli Bushi realistlik lähenemine maailmapoliitikale juba konkreetsemalt sisse kirjutatud. Seal oli oluline rõhuasetus seatud just ennetava ja välistava enesekaitse aluste uurimisele. Olulise teemana käsitletakse julgeolekustrateegias paariariike, mille võim võib USA vastu olla vaenulik ning kes võivad omada massihävitusrelvi ja kujutada seetõttu Ühendriikidele julgeolekuohtu. Mainimist väärib ka asjaolu, et dokumendis ei kasutata otseselt terminit „režiimivahetus“, kuid ratsionaalselt võttes on see vältimatu. Kui tungida riiki vaid selle desarmeerimise eesmärgil ning jätta valitsus omale kohale, siis võib see riik peagi alustada taasrelvastumisega ning nii jõutakse tagasi null-punkti.

USA Välisministeeriumi kodulehekülg on hästi üles ehitatud ja info kergesti kättesaadav, kuid huvitaval kombel ei leia tavapärases mõttes pressiavaldusi, mis puudutaksid Iraaki või üritaksid sealset lahingutegevust kuidagi õiguslikult selgitada. Sama olukord valitseb ka Austraalia välisministeeriumi koduleheküljel: pressiavaldused sellest ajast on täiesti ligipääsetavad, kuid puuduvad vastavasisulised sõnavõtted, mida siinkohal välja tuua, mainitakse aianult humanitaarabipakette ja taastamisplaanide.

Bushi ja Blairi poolt ennetava enesekaitse vajaduse rõhutamine ning ohu olemasolu maalimine polnud rahvusvahelise kogukonna jaoks piisav. Bushi administratsioon sai kriitikatulva osaliseks ja sellega liitusid paljude Euroopa juhtriikide liidrid. Nii Saksamaa kui Prantsusmaa Jacques Chiraci juhtimisel avaldasid riiklikul tasandil hukkamõistu USA tegevusele, nendega liitus ka Venemaa.

Tänapäevaks on läinud kauaaegne prantsuse poliitik ja aastatel 1997-2002 peaministrina tegutsenud Lionel Jospin tõi oma 2004. aasta suvel avaldatud artiklis välja peamised põhjused, miks **Prantsusmaa** valitsus ega rahvas ei seisnud USA otsuse taga tungida Iraaki. Ühe peamise põhjusena toob Jospin välja asjaolu, et kui Afganistanist tulenev oht võis veel kuidagi olla eksisteeriv, põhjendamaks 2001. aasta sissetungi, siis Iraaki ohuks pidada ei saanud. „Kahtlemata oli tegu vaenuliku riigiga, kuid sõjalist ohtu ta endast ei kujutanud.“⁴⁸ Jospini sõnul ei pidanud prantslased reaalseks, et riigis, mida on üle 10 aasta monitooritud, võiks eksisteerida massihävitusrelvade arsenal.

Lisaks võis Jospini hinnangul sissetungi Afganistani pidada veel kuidagi õiguspäraseks, kuid Iraaki sissetungis ei saa tema sõnul näha loogilist vastust 11. septembri

---

⁴⁸ Jospin, L. (2004) The Relationship Between France and the United States, French Politics, Culture & Society, Vol. 22, No. 2, Summer 2004

terrorirünnakutele. Igasugused sidemed Hussein valitsuse ja Al Qaeda vahel olid prantslaste hinnangul vägagi hüpoteetilised ja tõestamata.

Rahvusvahelise õiguse mõttes ei saanud prantslased Iraagis toimuvat aktsepteerida viidates ÜRO Hartale, mis välistab sõjalise jõu kasutuse, teise riigi territoriaalse ühtsuse ohustamise või poliitilise sõltumatuse ohustamise⁴⁹ Ühtlasi rõhutab Jospin ka sama õigusakti seitsmendat peatükki, mille kohaselt võib ainuüksi ÜRO Julgeolekunõukogu loal rakendada sõjalist jõudu konfliktisituatsiooni lahendamiseks.

Neljanda põhjusena toob Jospin oma argumentatsioonis välja vastuväite USA ja Suurbritannia eesmärgile demokraatiat levitada. Kuigi ka Prantsusmaa jaoks on demokraatia levitamine vägagi soovitud tegevus ning vaenuliku Hussein valitsuse langemine sai neile vaid kasuks tulla, siis sellest hoolimata ei saa taoliste interventsioonide osas otsuseid langetada üks riik eraldiseisvalt, sest niimoodi minnakse vastuollu rahvusvahelise suveräänsusprintsipiiga.

Üks peamisi õiguslikke küsimusi, mis kerkis esile just Iraaki sissetungi alguspäevil, oli vanemate ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonide kehtivus. Varem väljastatud resolutsioonides, sealhulgas näiteks 687-s, oli selgesõnaliselt antud Iraagi valitsusele juhiseid, et nad on kohustatud tegema ÜRO-ga koostööd ja loobuma teatud relvastusest. Paljud rahvusvahelise õiguse spetsialistid leidsid, et küsimus ei ole isegi kehtivuses, vaid puhtalt selles, et USA-l ei ole õigust rakendada mitte mingeid sanktsioone, sest tegu oli Iraagi valitsuse ja ÜRO vahelise lepinguga. Kui puudub ÜRO luba, ei saa USA olla omavalitselt sanktsioonide rakendaja.

Venemaa Välisministeeriumi koduleheküljelt on 2003. aastast leitavad pressiteated ja avaldused, millest mõned ka allpool välja toodud, selgitamaks Venemaa ametlikke seisukohti antud konflikti osas.

2003. aasta 20. märtsil väljastatakse pressiteade, millega avaldatakse suurt muret USA-Briti vägede tegevuse üle Iraagis. Nende hinnangul läheb see vastuollu rahvusvahelise õiguse ja ÜRO tahtega ning loob kolmandatele riikidele pretsedendi mitteallumaks rahvusvahelise õiguse normidele ja tavadele. Venelaste hinnangul ohustab säärane käitumine rahvusvahelist rahu ja võitlust terrorismi vastu, ärgitades moslemiriike uutele rünnakutele liitlaste näol tekkinud vaenlase suunas. Vältides hinnangute andmist

---

⁴⁹ ÜRO Põhikiri ning Rahvusvahelise Kohtu Statuut, I peatükk, artikkel 2, punkt 4

Husseini tegemistele riigijuhina, tunnustatakse ometi tema legitiimsust suveräänse riigi juhina ning selle riigi rahva õigust ise oma saatust määrata.

21. märtsil avaldatakse Vene Föderatsiooni Riigiduuma seisukoht, mille kohaselt on USA ja Suurbritannia oma tegevusega läinud vastuollu ÜRO harta ja kõigi rahvusvaheliselt tunnustatud käitumistavadega. Esitatakse üleskutse lahendamaks olukorda diplomaatilis-poliitiliselt (nagu ka Liibüa puhul) ja võtmaks USA ning Suurbritannia oma tegevuses ÜRO raames vastusele.

Sealt edasi tehtavad avaldused on samasisulised, lihtsalt erinevate instantside ja huvigruppide poolt. Teiste seas saatis ÜRO peasekretär Kofi Annanile avaliku kirja ka Moskva patriarh.

Nagu eespool öeldud, on Iraagi sõjast möödunud piisavalt kaua, mistõttu pole erinevalt Liibüa konfliktist võimalik leida detailsemaid aruandeid eri riikide suhtumistest, sõnavõttudest või õiguslikust argumentatsioonist tagamaks päris neutraalset ülevaadet. Iraagi sõda jagas maailma kaheks: riigid ja inimesed, kes sõda toetasid, ning enamus, kes sõda ei pooldanud.

Aktiivsem invasioon päädis sama aasta maikuuga ning 22. mail võttis ÜRO Julgeolekunõukogu vastu Resolutsiooni 1483. See resolutsioon tühistas eelmiste Iraagi suhtes kehtestatud resolutsioonide õigusliku jõu ja rõhutas taaskord Iraagi desarmeerimise tähtsust. Resolutsiooniga anti Iraagi rahvale vabadus otsustada ise oma poliitilise tuleviku ja sealsete maavarade kontrollimise üle. Julgeolekunõukogu tunnustas ühtlasi USA - Suurbritannia kohustust ja vastutust Iraagi olukorra normaliseerimisel, kuna ebastabiilne hetkeolukord kujutas ÜRO hinnangul julgeolekuohtu ülejäänud maailmale.⁵⁰

Juhtumite analüüs

Iraagi ja Liibüa juhtumite võrdluse teeb keeruliseks nende põhimõtteline erinevus sekkumise vajaduse tekke aspektist. Nimelt Liibüa puhul tekkis sekkumise vajadus lähtuvalt sealsest siseriiklikust tahtest ja taotlustest, Iraagi puhul olid initsiaatoriteks välisriigid, kes nägid sealses diktatuuris ohtu endale. Samas ei saa sellega välistada, et

---

⁵⁰ ÜRO Julgeolekunõukogu Resolutsioon 1483, S/RES/1483 (2003)

sealne rahvas ei oleks olnud huvitatud võimuvahetusest – fakt on, et Saddam Husseini valitsus represseeris Iraagi elanikkonda.

Kindlasti on neid konflikte võrreldes oluline ära mainida kahe konflikti ajaline vahe. Sarnaselt teiste Araabia kevadega seotud sündmustega sai ka Liibüa kodusõda alguse sotsiaalmeediast ja info vabast liikumisest. Kuigi printsiibis eksisteerisid kommunikatsioonivahendid ka 2003. aastal, ei olnud siis tekkinud veel ülemaailmset kodanike kommuuni sellisel kujul nagu me võime seda näha täna. Oluline mõjutegur oli Liibüa elanikkonna taotlus ja opositsiooni tahe välisriikide sekkumise osas. Liibüa opositsioon seadis selle osas omad tingimused, et piirata välisriikide tegevust ning välistas näiteks Rahvusliku Üleminekunõukogu eelkäija välisriikide maavägede sekkumise konflikti. Liibüa puhul nähti välisriikide sekkumises vabastavat tegevust, Iraagi puhul oli nii sealse elanikkonna kui ka ülemaailmse üldsuse jaoks Ameerika-Briti operatsioon pigem invasioon või okupatsioon ehk vägivaldne võimu haaramine välisriikide poolt. Sellest tingituna põhjustas USA-Briti vägede edasine tegevus ja sealviibimine palju sotsiaalseid konflikte kohapeal ning ülemaailmset vastuseisu.

Teoreetilisest seisukohast oli sissetung Iraaki realismi põhimõtetest tuleneva realpolitik'u rakendamine. Rahvusvahelist õigust käsitleti toona nii oma teguviisi põhjendustes kui ka üritati luua sootuks uusi kontseptsioone (nt Bushi doktriini näol) ja deklaratsioone, millega oma tegevust õigustada rahvusvahelise kogukonna ees. Liibüa puhul lähtuti olemasolevatest õigusprintsiipidest (rahva tahe, enesemääratlemisõigus, inimõiguste kaitse vajadus) ja lisaks rõhutati ka R2P initsiatiivi, mille kohaselt on suveräänil kohustus oma rahva heaolu eest seista ning võimetus selle rolli täitmisel tähendab legitiimsuse kaotust riigi suveräänina.

Sissetungil Liibüasse oli initsiaatoriks Prantsusmaa, mis on varasemalt, eriti näiteks Iraagi sissetungi puhul, tugevalt kritiseerinud interventsioonipoliitikat. Vaatamata sellele, et sarnaselt Iraagile on ka Liibüa puhul välja toodud kaheldavaid ambitsioone liitlaste poolt (näiteks ligipääs Liibüa riigiettevõtetele, mis haldavad sealseid ulatuslikke maavarasid),⁵¹ on rahvusvaheline kogukond üldiselt suhtunud Liibüa interventsiooni positiivselt ja paljuskki võib põhjuseks pidada juriidiliselt korrektset asjaajamist ning sekkumise osas ÜRO tasandil nõusoleku saavutamist. Kui võrrelda seda olukorda Iraagi

---

⁵¹ Okechukwu, G-P. (2012), Oil Politics and War in Libya : Arming of Rebels and New Phase of Neo-Democracy Evaluated, Okechukwu, Journal of Alternative Perspectives in Social Sciences, Vol.3, No. 4

puhul nähtuga, saame väita, et liberaal-institutsionalistlikud ja ratsionaalse valiku teooriast lähtuvad argumendid on vettpidavad, sest ülemaailmne hinnang üldistatult neile kahele on kardinaalselt erinev, nagu näitab töö edaspidi.

Ius ad bellum'i esimene tingimus sõja õigluse seisukohast on uurimustöö teoreetilises osas toodud **heatahtlik ja õiglane põhjus** sõjategevuse alustamiseks. Liibüa puhul võime põhjuseid pidada esmapilgul tõepoolest õiglasteks ja heatahtlikeks, kuna sealne valitsus tegutses oma kodanike huvide vastaselt ja sõjavägi ründas Gaddafi käsul tsiviilelanikkonda esialgu rahumeelsete protesteerijate näol. ÜRO raames on antud põhjusel sekkumine võimaldatud ka 2005. aastal vastu võetud kaitsekohustuse initsiatiivil, mille kohaselt pole suverääni või valitsuse seisund eelis, vaid pigem kohustus seista oma rahva heaolu eest. Initsiatiivis on ka ära mainitud, et kui suverään sellega toime ei tule, siis ei saa teda enam pidada legitiimseks võimukandjaks. Kui lähtuda initsiatiivi loogikast, siis NATO liitlased ei läinud Liibüasse tungides sõtta Liibüa riigiga, kuna seal puudus tolleks ajaks juba legitiimne võimukandja.

On tõsi, et kuni möödunud aastani oli Liibüa olnud pikaajase diktaator Gaddafi ja tema lähiringkondlaste võimu all ning vaatamata sellele, et rikkalike maavarade ekspordist saadav tulu ei jõudnud tavainimeseni, valitseva olukorra üle eriti palju ei nurisetud. Okechukwu hinnangul oli Liibüa rahval vaja „Juudast“, mis olukorra katalüseeriks.⁵² Pärast oma võimuletulekut sulges Gaddafi kõik välisriikide sõjaväebaasid, natsionaliseeris pangad ja naftaettevõtted ning võõrandas välisomandi. Selle käigus said kõige enam kannatada Itaalia, Prantsusmaa, Venemaa ning loomulikult ka USA ja Suurbritannia. Ehitades üles islamistliku sotsialismi ning sidudes end islamiäärmuslastega, oli ta pikka aega murelapsena lääneriikide huviorbiidis, kuni lõpuks nõustus Gaddafiga lääneriikide survele desarmeerimisleppega.

Kokkuvõttes heidab Liibüa interventsioonile halba varju reaalne võimalus, et kogu sõda oli mahhineeritud lääneriikide poolt, kelle luureteenistused varustasid mässulisi relvastusega. Liibüas asuvad ulatuslikud maavarad, millele võlgades siplevatel ja energiaallikate janus lääneriikidel puudus siiani ligipääs Gaddafi natsionaalsotsialistliku poliitika tõttu. Thomase õiglase sõja esimese printsibi seisukohast võttes võib siin näha kahtlaseid motive Gaddafi-režiimi langetamise taga, mis oli üks liitlaste deklareeritud

---

⁵² Okechukwu, G-P. (2012), Oil Politics and War in Libya : Arming of Rebels and New Phase of Neo-Democracy Evaluated, Okechukwu, Journal of Alternative Perspectives in Social Sciences, Vol.3, No. 4

eesmärke Liibüa interventsioonil. Ühtlasi oli interventsiooni üks peamisi initsiaatoreid rahva seas madalat toetust omav Prantsusmaa president Nicolas Sarkozy, kes pidi valmistuma 2012. aasta presidendivalimisteks ning säärase välispoliitilise aktiivsuse näitamine võis olla rakendatud varase valimiskampaania ette.

Seevastu Iraagist rääkides oli globaalne hukkamõist ja veendumus õiglase põhjuse puudumises üleüldine ja valdav. Nii riigid kui globaalne üleüldsus nägid USA ja Suurbritannia tegevuse taga kahtlasevõitu motiive, mis kasvasid veendumust selle õigusvastasuses. Nigel Biggar on seisukohal, et kuna Hussein režiim oli oma rahva suhtes vaenulik (nagu Gaddafi oma Liibüa puhul), siis võiks väita, et invasioon oli õigustatud.⁵³ Biggar puudutab oma arutluses ka ennetava enesekaitse teemat, väites, et kui Saddam Hussein oleks omanud tuumahävitusrelvastust, oleks see teinud tulevikus säärase interventsiooni palju ohtlikumaks. „Kujutage ette, et meil poleks õnnestunud Gaddafi kokkuleppele jõuda Liibüa desarmeerimise osas...“, loob Biggar hüpoteetilise olukorra.

Nagu näeme, on mõlema sõja põhjuste seas võimalik leida kahtlaseid motiive, mistõttu võiks väita, et nende sõdade iseloom ei pruukinudki olla nii erinev. Olulisim erinevus tulebki välja analüüsides Iraaki ja Liibüat **lähtuvalt kompetentse autoriteedi printsiibist**. Siin peitub ehk üks peamisi erinevusi nende kahe sekkumise algatamise ja teostuse osas. Ühtlasi kerkib siinkohal esile ka kinnitus käesoleva uurimustöö hüpoteesile, mille kohaselt tagab ÜRO toetus ja rahvusvahelise õiguse mõistes korrektne käitumine riikidele toetuse nende interventsioonitegevuses.

Kompetentse autoriteedina käsitletakse antud juhul ÜRO mandaati sõjategevuse algatamiseks. Nagu empiirikast selgus, siis Iraagi puhul ei saavutanud USA-Briti väed mandaati ÜRO resolutsiooni näol. Varasemad ÜRO resolutsioonid nägid küll ette „karmimate meetmete“ kasutuselevõtu, kui Iraak ei allu resolutsiooni ettekirjutustele, kuid konkreetseid sanktsioone seal ei esitatud. Seetõttu on USA esialgne väide, justkui oleks invasioon õigustatud varasemate resolutsioonidega, alusetu. Liibüa puhul ootasid lääneliitlased ära ÜRO Julgeolekunõukogult vastavasisulise resolutsiooni, mis annaks neile legitiimsuse olukorda sekkumisel, seega Liibüa puhul on kompetents olemas.

---

⁵³ Biggar, N. (2011, märts) debatt Dr. David Fischer'i ja Dr. Nigel Biggar'i vahel, Catham House, copyright – The Royal Institute of International Affairs, pulifitseerija – Blackwell Publishing Ltd.

Juriidilisest küljest pakub Iraagi sõda siiani vaidlustemaatikat. ÜRO egiidi all või mitte, see on puhtalt dispuudi küsimus, sest mõne tõlgenduse kohaselt võib tõepoolest Resolutsiooni 1941 pidada piisavaks aluseks õigustamaks invasiooni Iraaki. Rahvusvaheline õiguse roll on pakkuda poliitilisele vaidlusele raamistikku ja mingi tegevuse õiguspärasus või –vastasus on konsensuse küsimus. Seni, kuni ei eksisteeri riikideülest üleilmse jurisdiktsiooniga kohut, mis saaks rakendada riikide osas konkreetseid sanktsioone puudub ka kindel vastus õige-vale osas. Isegi ÜRO julgeolekunõukogu resolutsiooni puhul võime vaielda selle õiguspärasuse ja kompetentse autoriteedi üle – ÜRO võim seadusloomel ja rakendamisel on muuhulgas tugevalt kompromiteeritud Julgeolekunõukogu ja selle liikmete poliitika ja sisehuvide poolt.

Iraagi sissetung oli ülemaailmse üldsuse jaoks väga ebapopulaarne otsus ja oli seetõttu kulukas nii riikidele rahaliselt kui ka mainekujunduslikult poliitikutele, kes end selle sõjaga seostasid. Ühendriikide president Bush ei lähe riigijuhina kindlasti ajalukku positiivses mõttes, Ühendkuningriigi rahva tahtel algatati selle peaminister Tony Blairi ja mitme teise juhtiva administratiivtöötaja vastu nn Chilcot' uurimine⁵⁴, mille käigus pidid nad aru andma oma tegevusest ja otsustest. Chilcot' juhitud uurimist ei saa pidada küll kohtumõistmiseks, kuna selles puudusid kohtunikud, advokaadid ja sanktsioonid, kuid kindel on see, et Blairile maksis see tema poliitilise karjääri ja varasemase hea maine. Austraalias oli Iraagi sõda üks põhjuseid, miks pikaaegne konservatiivide liider John Howard vahetati välja Austraalia Töölispartei Kevin Ruddi poolt. Rudd, kes tõi Austraalia sõdurid Iraagist koju juba 2008. aastal, on tugevalt kritiseerinud otsust Iraagi sõtta sekkuda, leides, et ühtki eesmärki, milleks sinna mindi, täielikult ei saavutatud.⁵⁵

Õiglase sõja kolmandaks eelduseks on **sõjategevuse alustamine, kui viimase võimaluse rakendamine** olukorras, kus muude vahendite kasutamine ei ole enam otstarbekas. Liibüa puhul on üsna selge, et NATO alustatud tegevus oli viimane võimalus, sest diplomaatilisi noote oli esitatud nii välisriikide kui rahvusvaheliste organisatsioonide poolt. Lisaks oli ÜRO Julgeolekunõukogu võtnud vastu ka resolutsiooni, millega pandi Gaddafi valitsusele kohustus lõpetada vaenutegevus oma rahva suunal. Umbkaudu kuu möödudes oli selge, et Gaddafi valitsus ei kavatse alluda

---

⁵⁴ Ralph, J. (2011), "After Chilcot : the Doctrine of International Community and the UK Decision to Invade Iraq", British Journal of Politics and International Relations, Vol.13, 304-325.

⁵⁵ Coorey, P. (2008), "War based on a lie, says Rudd", The Sydney Morning Herald, 3. juuni

ÜRO Julgeolekunõukogu Resolutsioonile 1970 ning Gaddafi jätkas oma rahva vastast vaenutegevust pärast Resolutsiooni 1973 jõustumist ning NATO jõudude sekkumist.

Iraagi puhul võib sõjalise sekkumise, kui viimase võimaluse printsiibist rääkides taaskord näha mõningaid paralleele Liibüaga. Nimelt lasus Iraagil rahvusvaheline sund ja õiguslik kohustus desarmeeruda ning pikema perioodi vältel ei olnud Saddam Husseini valitsus täiel määral kollaboreerinud ega ÜRO nõudmistele vastu tulnud. Nagu hiljem välja tuli, ei omanud Iraak tõepoolest massihävitusrelvi, kuid oli selge Husseini diktatuuri kavatsus neid omandada. Nagu kirjutas Briti bioloogiliste relvade ekspert ja endine ÜRO relvainspektor Dr. David Kelly: „Pärast ÜRO 12 edudut aastat Iraagi desarmeerimisel tundub sõjaline jõud olevat ainus lahendus lõplikuks ja kokkuvõtlikuks desarmeerimiseks /.../ oht, et Iraak relvastub pikas perspektiivis säilib /.../ ja seda saab muuta vaid režiimivahetus.“⁵⁶

Eeltoodud asjaolusid ei saa siiski pidada piisavaks argumendiks sõjategevuse alustamiseks. ÜRO oli selleks ajaks suutnud desarmatsiooni juhtida juba 1990. aastatest alates ja selge on see, et diplomaatilise lähenemisega oleks saanud veel mõnda aega jätkata⁵⁷, aga iseasi, kuhu ja kas sellega üldse kuhugi välja oleks jõutud.

Neljandana analüüsitakse juhtumeid lähtuvalt **eesmärkidest ja selleks pühitsetud vahendite proportsionaalsusest nende eesmärkide suhtes**. Iraagi juhtumi puhul on raske vältida järeldust, et invasioon oli ebaproportsionaalne. Eesmärgiga kukutada diktatuur ja aidata Iraagi rahvast destabiliseeriti kogu Iraagi ühiskond ning konflikt on tänaseks nõudnud enam kui 100 000 inimelu. Isegi kui me räägiksime vaid USA seisukohast, siis Iraagi sõja ohvriks langenud sõdurite arv ja sealsele tegevusele kulunud miljardid dollarid ei ole tänaseni näidanud oodatud kasu.⁵⁸ Sageli on Iraagi invasiooni peetud illegaalseks ja disproportsionaalseks just selle inimohvrite rohkuse tõttu.

Liibüa interventsiooni puhul võib väita, et rakendatud sõjalised meetmed olid proportsioonis eesmärgiga. Venemaa poolelt tuli sõjategevuse vältel hulgaliselt süüdistusi NATO liitlaste suunal, et nende tegevuse käigus on ohustatud tsiviilelud. Liibüa Rahvusliku Üleminekunõukogu andmetel oli 2011. aasta 2. oktoobri seisuga

---

⁵⁶ Kelly, D. (2003) „Only regime change will avert the threat“, Observer, 31 Aug. 2003.

⁵⁷ Rocheleau, J. (2010), „From Agression to Just Occupation? The Teporal Application of Jus Ad Bellum Principles and the Case of Iraq“, Journal of Military Ethics, Vol.9, No. 2, 123-138

⁵⁸ Rocheleau, J. (2010), „From Agression to Just Occupation? The Teporal Application of Jus Ad Bellum Principles and the Case of Iraq“, Journal of Military Ethics, Vol.9, No. 2, 123-138

sõjategevuse käigus hukkunute arv umbkaudu 25 000 inimest ning kui seada see võrdlusesse Iraagi ohvriterohkusega, võib seda arvu tulemuse mõttes pidada proportsionaalseks. Suhteliselt lühikese aja ja mõistlike ressurssidega (seda nii inim- kui rahalises mõttes) on suudetud saavutada teatud stabiilsus ja Liibüa Rahvuslik Üleminekunõukogu on asunud üles ehitama uut riigikorda.

Kui vaatleme tervikuna mõlemat konflikti õiglase sõja printsiipidest lähtuvalt, siis võime järeldada, et erinevatele ajenditele ja teostusviisidele vaatamata olid nad oma põhiolemuselt mitmes punktis vägagi sarnased. Liibüa interventsiooni tegi rahvusvaheliselt vastuvõetavamaks vaid asjaolu, et ÜRO Julgeolekunõukogu seisis oma otsusega selle taga. Siit saame järeldada, et isegi kui rahvusvahelisel õigusel puudub konkreetne õiguslik jõud ja sanktsioon (seda eriti võrreldes siseriiklike õigussüsteemidega), siis ometi annab rahvusvaheline õigus mingisuguse loogilise argumentatsioonipõhja, mille taustal saavad riigid oma tegevusi õigustada. ÜRO egiid omakorda tagab riigijuhtidele teatava kindlustunde nende tegevuses, sest neid on hiljem keerulisem selle pärast kritiseerida. Võiks väita, et globaalne üldsus ja meedia mingil määral usaldavad ÜRO-d ning võtavad seda õiguse ja õigluse mõõdupuuna, samas kui poliitikud on seevastu pideva kriitika potentsiaalseks märklauaks.

Seetõttu üritas USA president Obama oma otsustuses, kas sekkuda Liibüa kodusõtta või mitte, selgelt vältida oma eelkäija poolt tehtud vigu Iraagis. Selleks nõudis ta teatavate tingimuste täitmist/olemasolu, eeldustena, et USA olukorda sekkub.⁵⁹ Üks põhilisi eeldusi oli konkreetse kohaliku opositsiooni olemasolu ning nende valmisolek diktaatorile vastu astuda. Liibüa toonane opositsioon oli piisav seda eeldust täitma. Liibüa Rahvusliku Üleminekunõukogu käitumine ja meetmed olid sageli küsitavad⁶⁰, kuid opositsioon oli põhimõtteliselt ühtne ning samamoodi ka selle eesmärgid. Iraagi puhul puudus võimalus teha koostööd ühtse kohapealse opositsiooniga, sest ühiskond oli ja on siiani killustunud ning eri huvigrupid võitlevad nii usulistel kui rassilistel põhjustel oma õiguste eest. Sama situatsioon on töö kirjutamise hetkel kujunemas ka Võõrriikide sekkumise sellisesse olukorda teeb seda raskemaks asjaolu, et kohapealne diktatuur ärgitab läbi usu ja rassismi viha interventsiooni läbiviivate riikide vastu.

---

⁵⁹ Zakaria, F. (2011), „How the lessons of Iraq paid off in Libya“, Time International (Atlantic Edition), Vol. 178, Issue 9, p16-17

⁶⁰ Sotloff, S. (2011), „Cheers for Libyas Transitional Council, but a Murder Investigation Awaits“, Time World, 24. august

Kogu Liibüa operatsiooni põhiliseks eeliseks Iraagi ees oli multilateraalsus, mille saavutamiseks kaasati lisaks lääneriikidele regionaalseid võime ja organisatsioone. Ühtlasi toetas NATO interventsiooni kohalik opositsioon ning enne sõjategevuse alustamist oodati ära ÜRO resolutsioon, mis võimaldaks tegutseda ÜRO egiidi all. USA poolt oli veel üheks põhiliseks nõudmiseks Euroopa liitlaste võrdne panustamine interventsiooni nii diplomaatilisel kui ka millitaarsel tasemel.⁶¹

Just selles osas on Iraagi ja Liibüa puhul üks tugevamaid kontraste, sest Iraagis algas USA tegevus kiirustades, omavoliliselt ja mitte ainult äraootamata, vaid rahvusvahelise õiguse, tava ja normeeritud käitumise väliselt. Regionaalne koostöövalmidus oli ehedalt olemas näiteks India näol, kes oli nõus panustama interventsiooni kümneid tuhandeid rahuvalvajaid. India oleks olnud nõus sellega, et USA juhib kogu sõjaväelist operatsiooni, kuid samas nõuti, et kõik toimuks ÜRO egiidi all ning oleks legitiimne nagu aastaid varem Bosnias.

Obama-administratsiooni ettevaatlik suhtumine Liibüa interventsiooni näitab, kuidas USA sisepoliitiline olukord ja kõikuv positsioon maailmamajanduses on mõjutanud sealset välispoliitilist otsustusprotsessi. Iraagi sõja ressursikulukusest on ilmselgelt õpitud, et säärased operatsioonid võivad valel moel teostatuna olla vägagi pikaajased ja kulukad ning seda nii rahaliselt, hukkunute poolest kui ka poliitiliselt. Nii teoorias kui praktikas on USA-s toimunud välispoliitilises mõttes oluline nihe ning varasem arrogantsus on asendunud vastutustunde ja läbimõeldusega. Obama varasem oponent vabariiklane John McCain, kes on tuntud oma liberaalsete vaadete poolest, leidis Liibüa interventsiooni alguspäevil, et kõnealused sanktsioonid ja lennubata tsoon võivad venitada Liibüa konflikti 12-aastaseks rahaauguks nagu oli seda olnud Iraak. Siin on tuvastatav kardinaalne välispoliitilis-teoreetiline nihe USA administratsioonis. Kokkuvõtvalt võib väita, et läbimõeldum teostus ning ÜRO-lt saadud legitiimsusega võidetav globaalne ja regionaalne toetus võivad mõjuda interventsiooni käigule otsustavalt.

Liibüa puhul tehti koostööd opositsiooniga, kellel olid juba sõjategevuse alguses olemas plaan ja visioon, kuidas taastada riigiasutuste toimimine ja haldusaparaat võimalikult

---

⁶¹ Zakaria, F. (2011), „How the lessons of Iraq paid off in Libya“, Time International (Atlantic Edition), Vol. 178, Issue 9, p16-17

kiirelt. Seda plaani järgiti kogu sõjategevuse vältel, mis võimaldas pärast Gaddafi kõrvaldamist kiirelt eluga edasi liikuda.

Benghazis alustati juba rindejoone Tripoli poole liikudes toimiva administratsiooni arendamisega ning kogu riigis kinnitati, et igaüks saab olema uue-Liibüa osa, vältides seeläbi igasugust lõhestumist ning hõõrdemomentide tekkimist. Sellega säilitati opositsiooni ja rahva ühtsus. Iraagis eskaleeris korralagedust asjaolu, et uuenduste käigus kujunesid tõrjututeks väga olulised sotsiaalsed grupeeringud nagu näiteks sunniidid. Sellises olukorras on võimalik saavutada kas kord või õiglus, kuid kunagi mitte mõlemat korraga.⁶²

ÜRO Resolutsioonis 1973 ja otsuses sekkuda Liibüasse võib näha uue rahvusvahelise praktika kinnistumist, sest vastu võeti resolutsioon, mis läks vastuollu siis veel toimiva siseriikliku autoriteedi (Gaddafi) soovidega. Varasemalt võib sarnaseid jooni näha resolutsioonides 794 ja 929. Esimese puhul oli tegu USA vägede sisenemisega Somaaliasse (mida nähakse sarnaselt Iraagile suure ebaõnnestumisena) ja teise puhul Prantsuse missiooniga Rwanda genotsiidi päevil. 1973 näitas, et R2P-l on rahvusvahelise initsiatiivina elujõudu, vaatamata sellele, et tegu pole kodifitseeritud rahvusvahelise õiguse osaga selle traditsioonilises mõistes. R2P initsiatiivi teeb veelgi märkimisväärsemaks asjaolu, et pärast resolutsioonide 1674 (2006) ja 1894 (2009) jõustumist on toimunud debatis nihe küsimuselt „kas sekkuda“ küsimusele „kuidas sekkuda“.⁶³

ÜRO ja rahvusvahelise õiguse rolli areng

Iraagi invasiooni tagajärjed on teinud riike ettevaatlikumaks ning see põhjendab, miks igasuguseid interventsioone ja sõjalisi missioone otsustatakse äärmise ettevaatlikusega. Näitena saab Süüria olukorra töö kirjutamise hetkel, kus nii Hiinal kui Venemaal on seal oma majanduslikud huvid ja kellele Süüria on olnud pikaajaliselt nende koostööpartner. Seetõttu on vähetõenäoline, et Süüria osas võiksid Liibüa-sarnased resolutsioonid Julgeolekunõukogus läbi minna. Tänapäeval on interventsioonide

---

⁶² Zakaria, F. (2011), „How the lessons of Iraq paid off in Libya“, Time International (Atlantic Edition), Vol. 178, Issue 9, p16-17

⁶³ Bellamy, A.J ; Williams P.D. (2011) „The new politics of protection? Cote D'Ivoire, Libya and the responsibility to protect“, International Affairs 87:4

algatamisel ja pooldamisel küsimus majanduslikes sidemetes ja mainekujunduslikes kaalutlustes.

Siinkohal on tuvastatav rahvusvahelise õiguse ja ÜRO tegelik eesmärk ja toimimisviis. Lisaks sellele, et rahvusvaheline õigus võimaldab riikidel oma tegevust põhjendada ja õigustada ning seeläbi üldsuse toetust leida, on ÜRO Julgeolekunõukogu rahvusvahelise stabiilsuse parameetrik. Jõudude tasakaal maailmas on muutumas ning sellest tulenevalt on ka riigid oma välispoliitilist maneeeri muutnud. Kümme aastat tagasi võis Ühendriikide administratsioon endale lubada hegemoonile omast bravuuri ja äkilisust, kuid tulenevalt lääneriikide haprast majanduslikust olukorrast ja sõjalis-majanduslike jõujoonte nihkest globaalselt, ei saaks säärast käitumist pidada USA ja NATO jaoks enam majanduslikult ja välispoliitiliselt ohutuks.

ÜRO Julgeolekunõukogu on kinnitamas oma rolli ümarlauana, mille taga otsustatakse kriisipiirkondade saatuse üle. Julgeolekunõukogu alalisteks liikmeteks on sisuliselt need riigid, kes omavad maailmas nii majanduslikult kui sõjaliselt kõige suuremat mõjuvõimu. Ajaloolistel põhjustel on selle alaliste liikmete ümarlaua tagant välja jäänud Saksamaa, aga Hiina ja Venemaa üha kasvav globaalne mõju õigustab nii nende alalist liikmelisust kui ka nende nõudmisi ja käitumist. ÜRO Julgeolekunõukogu rolli võib tänapäeval näha maailma juhtriikide huvide foorumina. Kui ühele alalistest liikmetest ei sobi teis(t)e liikme(te) käitumine või käitumise kavatsus, siis antakse seal resolutsioonide kaudu konkreetne hinnang ning globaalsed juhtriigid saavad kordineerida oma käitumist üksteise huvidest lähtuvalt. Seetõttu on ÜRO Julgeolekunõukogul oluline roll rahvusvaheliste suhete stabilisaatorina. Riigid teavad oma otsuseid, eriti neid, mis puudutavad interventsioone vms millitaartegevust, tehes teiste mõjukate riikide reaktsioone ja huve ning oskavad ennustada nende käitumist.

See omakorda eeldab NATO peasekretäri asetäitja Claudio Bisogniero hinnangul NATO-lt varasemate käitumistavade muutmist ning teiste rahvusvaheliste teguritega arvestamist otsuste langetamisel. NATO on vastusena maailmakorra muutumisele tunnustanud vajadust uue mõtteviisi ja uute julgeolekumeetmete järele. Nüüd on vajadus integreeritud vastuse järele, mis kujuneb ulatuslikumas koostöös riikide, rahvusvaheliste organisatsioonide, rahvusvaheliste finantsorganisatsioonide, erasektori ja NGO-dega. Partnerlus on hädavajalik ning seda on näidanud need NATO tegevused Afganistanis, mis on saanud nii Afganistani valitsuse heakskiidu kui ka ÜRO

Julgeolekunõukogu mandaadi. Lisaks sellele põhjendab Bisogniero globaalse koostöö vajadust asjaoluga, et NATO kontrolli all olev rahvusvaheline sõjajõud tuleneb 48-st riigist, millest 20 ei ole alliansi liikmed, ning seetõttu algatati ka NATO partnerlussidemete kaasajastamise programm.⁶⁴

Siit võime omakorda järeldada, et nihked globaalses hegemoonias, uus arenev maailmakord, informatsiooni kiire levik ning paljude erinevate huvigruppide seotus ja ligipääs informatsioonile on loonud teatava nõudluse globaalse kompromissi järele. Isegi nõnda suur ja võimsa sõjajõuga organisatsioon nagu NATO lähtub tulevikuvisionides vajadusest arvestada oma tegevuses senisest enam teiste rahvusvahelisel areenil osalejatega..

Kahtlemata toetavad sellised arengud institutsionalistide seisukohta, et isegi kui rahvusvaheline õigus ei moodusta mingit õiguskorda iseenesest, moodustab see omaette kaasaegse loomuseisundi, milles riigid oma otsustuses suuremal või vähemal määral orienteeruma peavad. Neid arenguid saame seostada ratsionaalse valiku teooria lähenemisega rahvusvahelisele õigusele. See kasu, mida riigid saavad rahvusvahelises õiguses osalemisest, seisneb stabiilsuse ja kontrollitava olukorra säilimises ning teise faktorina tagab rahvusvahelise õiguse egiid suurema toetuse riikidele ja riigijuhtidele nii diplomaatilisel kui ka kodanikutasandil. Sellega võidavad poliitikud omakorda siseriiklikku toetust.

Interventsioon ja ennetav enesekaitse rahvusvahelise õiguse seisukohast

Hoolimata paljudest ebaõnnestunud näidetest, interventsioone saatnud kaheldava väärtusega motiividest ja muust kriitikast saame tuua interventsioonidest ka mitmeid edukaid näiteid. Kriitika interventsiooni kui vahendi ja selle teostuse ning ajendi põhimõtete osas on mõistetav, sest oma kaasaegses tähenduses hakkas interventsionism tekkima alles 1990. aastatel pärast kommunismirinde lagunemist. Maailma multipoleerudes ja ühe vastasrinde lagunedes tekkis tulenevalt usulistest, etnilistest, rahvuslikest ja poliitilistest vastuoludest palju kriisikoldeid. Lääneriigid nägid siin

---

⁶⁴ Bisogniero, C. (2011), NATO in a Globalized World, Joint meeting of the NZIIA and Centre for Strategic Studies in Wellington, Wellingtonis 3.ndal veebruaril

võimalust-kohustust osaleda kriisisituatsioonide leevendamisel-kontrollimisel ning levitada seeläbi demokraatiat ja läänelikku mõtteviisi.

On paratamatu, et sellises olukorras hakkavad oma rolli mängima ka majanduslikud huvid, kuid neid kõrvale jättes on interventsioonide üheks fundamentaalseks eesmärgiks demokraatia levitamine ning toimivate riikide ülesehitamine. Selline lähenemine tuleb lääneriikidele kasuks nii majanduslikult kui julgeolekupoliitiliselt lähtudes demokraatliku rahu teooriast.⁶⁵ Tuues siinkohal näiteks Liibüa: ei saa kindlasti välistada, et sissetungil Liibüasse puudusid lääneriikidel majanduslikud huvid, aga varjatud motiividele vaatamata vabastati sekkumise käigus siiski üks rahvas sisuliselt diktatuuri alt. See, kas Liibüast saab lääne mõistes toimiva demokraatiaga vabariik, näitab aeg, aga interventsiooni käigus võimaldasid liitlased liibüastele need eeldused.

Maailma avardues ja avanedes on interventsiooni teoreetilise ja praktilise kontseptsiooni täiustamine üha tähtsustumas. Vaba maailma elanikkond on huvitatud sekkumisest ja inimelude päästmisest perifeeriariikides. Araabia kevad on põhimõtteliselt üles ehitatud interneti ja info vabale liikumisele, mis tekitas lääneriikide elanikes huvi ja poolehoidu riigijuhtide tegevusele Liibüas. Nii seatakse omakorda NATO-le üha uusi nõudmisi selle liikmesriikide elanike ja poliitikute poolt, mistõttu täidab NATO üha enam korraldajate rolli nii ÜRO egiidi all kui NATO erimissioonidel.

Seetõttu saab kaasaegsete interventsioonide juures tuvastada varasemasega võrreldes uute komponentide esilekerkimist:

- diktaatorite hoiatamine ja kohene valmisolek sanktsioonide rakendamiseks;
- piisava diplomaatilise ja sõjalise jõu olemasolu ja valmisolek selle rakendamiseks (nt Sierra Leone aastal 2000, kui UK saatis ÜRO rahuvalvele appi 4500 sõdurit);
- rahvusvahelise kogukonna valmisolek laiendada vajadusel oma tegevust, mitte tõmbuda tagas esimeste tõrgete ilmnedes;
- regionaalne koostöö ja seotus interventsiooni sihtriigi edasise transitsiooniga pärast sõjategevuse lõppu.

---

⁶⁵ Pippan, C. (2011), Libyan Uprising, Foreign Military Intervention and International Law, Juridikum, 2/2011

Väga olulisel kohal on ka oskus õigel ajal riigist väljuda – seda ei tohi teha ennatlikult, samas ei tohi transitsiooni endast täielikult sõltuvaks teha (nagu kardetavasti on juhtunud näiteks Afganistani ja Iraagi puhul).

Vaatamata rahvusvahelise kogukonna saavutusele hiljutistes interventsioonides, on paljud kriitikud argumentatsioonis keskendunud 1990. aastate esimese poole ebaõnnestumistele, kuid need argumendid on aegunud.⁶⁶ Huntington leidis toona, et on moraalselt väär ja poliitiliselt õigustamatu panna USA sõdurid riskiolukorda kolmandate riikide vahelistes konfliktides. Henry Kissinger nägi Balkanitesse sekkumisel ohtu, et USA tõmmatakse kaasa „Balkani kirgede põhjatusse auku“. Kissinger ühtlasi hoiatas administratsiooni sekkumast, kui selleks puudusid riigile vitaalsed strateegilised huvid. Samas lähtudes demokraatliku rahu teooriast, on stabiilsete riikide huvides levitada demokraatiat vältimaks relvastatud paariariikide, nagu näiteks Põhja-Korea, teket.

Teised interventsioonikriitikud on järeldanud, et sõjalise jõu kasutamine tsiviilelanike kaitsmiseks pikendab kodusõdu ja intensiivistab vägivaldsemist, nõudes rohkem tsiviilohvreid kui oleks seda teinud sekkumatajätmine.⁶⁷ Viimase argumendi puhul on muidugi võimatu leida viisi, mis kinnitaks üht või teist seisukohta. Nagu käesoleva töö empiiriline osa näitas, siis sõjategevuse ohvriterohkuse küsimus põhjustab interventsiooni puhul eesmärgi proportsionaalsuse seisukohast hulgaliselt riikidevahelist vaidlust ning Liibüa interventsiooni puhul võttis peamise kriitiku rolli selles osas Venemaa. Interventsioon sisaldabki endas vastuolu, sest vägivalda kontrollitakse vägivaldaga ja tagasilöögid on paratamatud, mistõttu ka kriitika on paratamatu. Kandva osa kriitikast Liibüa-interventsiooni suunal moodustab Venemaa esitatav juriidiline kriitika, mille kohaselt ületas NATO oma volitusi. 1973 andis loa vaid tsiviilisikute kaitseks ja õhutsooni turbeks ning Venemaa leidis, et liitlaste tegevus ületas vajalikke piire.

NATO seevastu ütles oma avaldustes et võtab Gaddafi võimult, varustades samal ajal mässulisi relvastusega.⁶⁸ Selle avalduse näol on tegu otsese vastuoluga NATO tegevuse ja ÜRO resolutsiooni sisu ning harta põhimõtete vahel. Olgu siinkohal täpsustatud, et

⁶⁶ Western, J. ; Goldstein J.S. (2011) „Humanitarian Intervention Comes Of Age“, Foreign Affairs, Vol. 90, Issue 5

⁶⁷ Western, J. ; Goldstein J.S. (2011) „Humanitarian Intervention Comes Of Age“, Foreign Affairs, Vol. 90, Issue 5

⁶⁸ Griffiths, C. Chekera, S. (2011) “NATO’s bombing of Libya is illegal“, New African, 1 Aug., 2011

deklaratiivselt pole mässulistele toetuse avaldamine iseenesest midagi õigusvastast – õigusvastasus peitub režiimivahetuse toetamise interventsiooni katte all. Aga kust jookseb piir? Näiteks Libeeria president Charles Taylor sai Sierra-Leone kodusõjas mässuliste toetamise eest süüdistuste osaliseks, kuigi toona oli tegu ülla eesmärgiga.

Liibüa puhul väitsid paljud välispoliitika realistid ja interventsiooni kriitikud Iraagi ja Afganistani tagajärgedele viidates, et interventsioon on vale lähenemine siseriiklikule vägivallale ja kodusõjale. Kui me seevastu toome ajaloost näiteks Rwanda, Kongo Demokraatliku Vabariigi, Somaalia ja Darfuri juhtumid, siis on selge, et interventsioon on parem lahendus kui sekkumatajätmine. Kui puudub otsene interventsioonioht või vali hukkamõist välisriikide poolt, võib mõne riigi valitsuse sõjaline tegevus oma kodanike vastu võtta nii ajaliselt kui mahuliselt väga suuri mastaape nõudes palju tsiviilohvreid. Ühtlasi võib selline tegevus areneda süsteemseks genotsiidiks või muutuda pikaajaliseks poliitiliseks tavaks, mida on hiljem veel keerulisem ühiskonnast välja juurida.

Diplomaatiline lahendus on alati parem ja eelistatum variant, kuid aeg on näidanud, et paraku jääb enamikul juhtudel sõnadest, avaldustest ja üldsõnalistest konkreetse sanktsioonita resolutsioonidest väheks ning kestev vägivald Süürias on selle heaks tõestuseks. Süürias toimuva osas saab ühtlasi näha rahvusvahelise realismi teooria mõningast paikapidavust. Antud juhul ei kasuta ÜRO-d oma huvides küll mitte USA, vaid hoopis uued jõud: Venemaa ja Hiina. Need kaks riiki on oma varasemas käitumises läinud korduvalt vastuollu rahvusvahelise tavaõiguse ja ÜRO hartas ettenähtuga (Gruusia, Tiibet), kuid antud juhul kasutavad nad ÜRO Julgeolekunõukogu enda huvides, et säilitada regioonis oma mõjuvõimu ja tulusaid suhteid Süüria praeguse režiimiga. Mõnes mõttes heidab Liibüas tehtu varju nii lääneriikidele kui ka ÜRO-le – miks just Liibüa, aga mitte Süüria, Bahrein või kas või Gaza-sektor, mille olukorda pole ÜRO suutnud juba aastaid lahendada.⁶⁹

Vaatamata ulatuslikule Venemaa-poolsele kriitikale võib mõnes mõttes Liibüa interventsioonis näha esimest väljundit tuleviku-NATO rollile maailmas. ÜRO julgeolekunõukogus on viiest riigist kolm NATO liikmed või Prantsusmaa puhul sellega tugevalt seotud. Kuna NATO on ka unikaalselt positsioneeritud, tegelemaks kiirreageerimise ja säärase kriisiolukordadega, siis ehk võiks 21. sajandi NATO-t näha

---

⁶⁹ Libya After Qaddafi, Richard Falk, The Nation, Nov.14, 2011

ÜRO käepikenduse ja maailma korraldajana, kes lähtub oma interventsioonitegevuses ÜRO-lt saadavast legitiimsusest. Ajutisest vajadusest lähtuvalt moodustatud koalitsioonid ei võimalda võrdset efektiivsust interventsioonide planeerimisel ja teostusel, sest NATO-l on sisse töötatud jõustruktuur ja tehnilised vahendid. Heaks näiteks Liibüa puhul on see, et NATO-ga tegid koostööd NATO-välised riigid regioonis nagu näiteks Maroko, Jordaania ja Ühendatud Araabia Emiraadid. Eelnevalt on mõned neist toetanud NATO missioone Kosovos ja Afganistanis, mis näitab omakorda, et ühtsena tegutsedes on NATO-l lihtne saada rahvusvahelist ja regionaalset toetust, eriti kui tegevus toimub ÜRO egiidi all.

Jättes kõrvale vaieldava edukuse, jääb Liibüa interventsioon - nagu igasugune sõjaline operatsioon - jalgu kahele põhilisele rahvusvahelise õiguse printsiibile. ÜRO harta üheks kandvaks põhimõtteks on sõjalise jõu kasutamise ja teise riigi siseasjadesse sekkumise keeld.⁷⁰ Uuema ajastu R2P initsiatiivi taustal on seevastu mõistetav, et säärane keeld ja selle kaitse peaksid puht humanitaarsest seisukohast olema tingimuslikud ja laienema vaid riikidele, kes muus osas suudavad oma rahvusvahelisest õigusest tulenevaid kohustusi täita. Näiteks hõlmab R2P initsiatiiv endas punkti, mille kohaselt oma rahva vastu tegutsev valitseja pole enam legitiimne valitseja. See omakorda sisuliselt välistab eelpool toodud vastuolu NATO Gaddafi-kukutamise plaani ja ÜRO harta vahel. Seega on riikidel ja riigijuhtidel võimalik rahvusvahelist õigust mittesiduvate initsiatiivide ja tavade abil tõlgendada oma interventsioonitegevust põhjendada, isegi kui see läheb mõningasse vastuollu nii oluliste seaduskandjaga nagu seda on ÜRO Põhiõiguste harta.

Kokkuvõte

Kogu eelneva uurimustöö eesmärgiks oli analüüsida rahvusvahelise õiguse rolli ja arengut rahvusvahelistes suhetes lähtuvalt kahest konfliktist. Hüpetees, mis püstitati töö sissejuhatavas osas oli, et riikide ja riigijuhtide kasu rahvusvahelise õiguse järgimisel ning argumentatsioonil selle pinnalt, kajastub toetuses ja maines, mis saadab edaspidist sõjategevust või interventsiooni.

---

⁷⁰ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Põhikiri, artikkel 2, lõige 4

Nagu segus Liibüa puhul, siis vaatamata Venemaa ohtrale kriitikale ja lääneriikide kahtlasevõitu motiividele sekkumisel, kajastati ülemaailmselt Liibüa interventsiooni valdavalt positiivsest võtmes ning ulatuslikku avalikku halvakspanu initsiaatorriikidele ei järgnenud. Kahtlemata mängis hinnangute kujunemisel olulist rolli asjaolu, et erinevalt Iraagist ei jäänud Liibüa interventsiooni puhul mulje, et tegu on mõne suurriigi omavolitsemise või jõudemonstratsiooniga. ÜRO egiid ja resolutsioon, mille alusel käituda andsid Prantsusmaale, USAle ja teistele NATO liitlastele õigusliku heakskiidu nende tegevuses ning sellega tagati ka rahvusvaheline toetus interventsioonile. Ühtlasi võimaldas ÜRO egiidi all tegutsemine NATO jõududel ja ÜROl teha koostööd regionaalsete organisatsioonidega, mis neid interventsiooni käigus toetasid.

Iraagi puhul oli USA ja Suurbritannia sekkumine globaalse üldsuse jaoks ebameeldiv šokk, mis näitas, et mõned riigid peavad end teistest paremateks ning ei mängi reeglite järgi. See mõjus väga negatiivselt sõja edasisele kajastusele, käsitlusele, teostusele ning võõrvägede sealviibimisele. Nagu arutlevas osas sai välja toodud, siis argumenteerides lähtuvalt muuhulgas õiglase sõja põhimõtetest, ei olnud Liibüa ja Iraagi puhul tegu nii kardinaalselt erinevate juhtumitega. Liibüa puhul oli ajendiks diktaatori tegevus oma rahva vastu, Iraagi puhul eelkõige ennetava enesekaitse vajadus julgeolekupoliitilistel kaalutlustel. Kahtlasevõitu motiivid saatsid mõlemat operatsiooni, kuid ometi oli maailma silmis Liibüa interventsioon oluliselt aktsepteeritum.

Kõrvalhüpoteesina selgus, et rahvusvahelise õiguse roll vahendajana ja maailma stabiilsuse säilitajana on arenemas. ÜRO toimimise taga on võimalik tuvastada realistide poolt tõstatatud motiive, aga samas toimimismehhanism ja -viis toetavad institutsionalistlikku, liberaalset ja ratsionaalse valiku lähenemiseid. Tänapäevaks ei määra rahvusvahelist poliitikat enam üks hegemoon või ei jagune maailm bipolaarselt. Erinevaid huvigruppe on palju ning globaalses jõujoonte-huviderägastikus nende taotlused paratamatult ristuvad. ÜRO Julgeolekunõukogu ja selle legitimatsiooni roll ongi jõudude-huvide tasakaalustamine, ning vaidlusküsimuste lahendamine koosolekulaua taga, mitte sarnaselt 20.nda sajandi esimesele poolele lahinguväljal või selle teises pooles perifeeriariikide territooriumil.

Kui analüüsida ÜRO ja rahvusvahelise õiguse rolli tänapäeval võrdluses nende originaalfunktsioonidega, mis on kirjas ÜRO Põhikirjas, saab öelda, et ÜRO täidab oma rolli. Kõrvalfaktorina toetab selle toimimist info vaba liikumine ning ülemaailmse

kodanikkonna kujunemine, mis on alltaud riigijuhid ja nende tegevuse oma järelvalvele. Sanktsiooniks õigusvastase käitumise korral on ülemaailme hukkamõist, riigi maine kahjustumine, majanduslikud kaod ja otsustajate poliitiline karjäär.

Kasutatud kirjandus

A 070/11, Joint statement by EU High Representative Catherine Ashton and Foreign Minister of Russia Sergey Lavrov on the situation in North Africa and the Middle East, Brüssel, 24 veebruar 2011

Aafrika Uniooni Rahu- ja Julgeolekunõukogu avaldus, PSC/MIN7CMM.2(CCLXXV), 26 aprill 2011

Adamson, F. B. ; Sriram C.L. (2010) Perspectives on international law in international relations, Oxford University Press

Bellamy, A.J ; Williams P.D. (2011) „The new politics of protection? Cote D’Ivoire, Libya and the responsibility to protect“, International Affairs 87:4

Bisogniero, C. (2011), NATO in a Globalized World, Joint meeting of the NZIIA and Centre for Strategic Studies in Wellington, Wellingtonis 3.ndal veebruaril

Cali, B. 2010, International law for international relations, Oxford University Press

Coorey, P. ajaleheartikkel, “War based on a lie, says Rudd“, The Sydney Morning Herald, 3. juuni 2008

Copson, R.W. (2003) Iraq War : Background and Issues Overwiev, Report for Congress, Congressional Reasearch Service, Library of Congress

Diplomaatiliste Suhete Viini Konventsioon

Falk, R. ajaleheartikkel „Libya After Qadaffi“, The Nation, Nov.14, 2011

Fischer, D. - debatt Dr. David Fischer’i ja Dr. Nigel Biggar’i vahel, Catham House, copyright – The Royal Institute of International Affairs, pulifitseerija – Blackwell Publishing Ltd, 2011 märts

Eenmaa, H. (2005), The Concept of Preemptive Self-Defence in International Law After the Bush Doctrine, Acta Societatis Martensis, vol. 1, pp 42-66

GA/11050, ÜRO Generaalassamblee avaldus, 1 märts 2011

Griffiths, C. Chekera, S. „NATO’s bombing of Libya is illegal“, New African, 1 Aug., 2011

Guzman, Andrew T. (2008) How international law works : a rational choice theory, Oxford University Press

Huysmans, J. 2006, International Politics of Exeption: Competing Visions of International Politica Order Between Law and Politics, ajakiri Alternatives: Global, Local, Political, vol. 31

Jospin, L. (2004) The Relationship Between France and the United States, French Politics, Culture & Society, Vol. 22, No. 2, Summer 2004

Kelly, D. ajaleheartikkel „Only regime change will avert the threat“, Observer, 31 Aug. 2003

Koskenniemi, M. (2011) The Politics of International Law, Hart Publishing

Lammers, S.E. (2005) The Special (Moral) Circumstances of Preventive War

Neumann, F.L. (1944). Behemoth: The Structure and Practice of National Socialism, 1933 - 1944. Harper

Nijman, J. E. (2010) On Faith in the Moral Force of International Law. Martin Wight and Hugo de Groot: Four Seminal Thinkers in International Theory. Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini, Martin Wight, review essay, Journal of the history of the international law, vol. 12

Okechukwu, G-P. (2012), Oil Politics and War in Libya : Arming of Rebels and New Phase of Neo-Democracy Evaluated, Okechukwu, Journal of Alternative Perspectives in Social Sciences, Vol.3, No. 4

Pippan, C. (2011), Libyan Uprising, Foreign Military Intervention and International Law, Juridikum, 2/2011

Ralph, J. (2011), "After Chilcot : the Doctrine of International Community and the UK Decision to Invade Iraq", British Journal of Politics and International Relations, Vol.13, 304-325

Rocheleau, J. (2010), „From Aggression to Just Occupation? The Temporal Application of Jus Ad Bellum Principles and the Case of Iraq“, Journal of Military Ethics, Vol.9, No. 2

Schmitt, C. 1934, Über die drei Arten rechtswissenschaftlichen Denkens

Sotloff, S. (2011), „Cheers for Libyas Transitional Council, but a Murder Investigation Awaits“, Time World, 24. August

Svarc, D. (2007) Anticipatory and Preventive Force Under International Law, Peace Review: A Journal of Social Justice, 19:217–225

Zakaria, F. (2011), „How the lessons of Iraq paid off in Libya“, Time International (Atlantic Edition), Vol. 178, Issue 9

The National Security Strategy of the United States of America 15 (2002)

Veebilehekülg <http://www.state.gov>.

Veebilehekülg <http://www.diplomatie.gouv.fr>

Veebilehekülg <http://www.mid.ru>

Vitoria (*De Jure belli Hispanorum in barbaros*, 1532), Gentili (*De Iure Belli Libri Tres*, tekst ja tõlge John Rolfe'ilt, Oxford 1933), Grotius (*De iure belli ac pacis*, Pariis 1625), Vattel (*Le droit des gens*, London 1758)

Western, J. ; Goldstein J.S. (2011) „Humanitarian Intervention Comes Of Age“, Foreign Affairs, Vol. 90, Issue 5

Wight, M. (1966) „Western Values in International Relations“, Butterfield & Wight, Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics (London: Allen & Unwin)

Wikipedia, inglise k.

ÜRO Generaalamblee resolutsioon, A/RES/60/1, 24. Oktoober, 2005

ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsioon, A/RES/217(III)

ÜRO Julgeolekunõukogu pressiavaldus, SC/10180/AFR/2120

ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon S/RES/1970(2011)*

ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon S/RES/1973(2011)*

ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon, S/RES/1738(2006)

ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon, S/RES/1441 (2002)

ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioon, S/RES/1483 (2003)

ÜRO Põhikiri ning Rahvusvahelise Kohtu Statuut, I peatükk

The Role of International Law in International Politics: Military Conflicts in Iraq and Libya

Vootele Päi

Summary

The goal of this research paper is to analyze the dynamics of international law in the framework of United Nations. The changes and transformations in the world order during the last few decades have been challenging to the basics and the vitality of the international law and the new evolving world order seems to be in need of legal behavioral framework.

The aim of the paper is to analyze the functions of modern international law thorough two foreign interventions where armed force was used to achieve goals declared – Iraq and Libya. These two conflicts vary by timeframe and their legality from the viewpoint of international law and the UN Charter. Though there are similarities to be noticed, especially when analyzed thorough the principles of classical just war theory.

The empirical experience brought in the paper is analyzed thorough four bigger international relations theory and their approaches to international law. The main theories included are realism, liberalism, institutionalism and rational choice theory. These are the international relations theories that are most open to discussions on international law and analyzing the cases of Iraq and Libya thorough these discourses will probably give the most accurate overview on the past dynamics and the current situation of international law. The conceptions of preventive war and foreign intervention are also to be looked into and the necessity for that is given by the nature of the conflicts analyzed in the empirical part of the paper.

The empirical research is based on overall information about military operations in Libya and Iraq. In the case of Libya, a more detail overview of diplomatic statements and policies of Russia, USA, and France are given to analyze their official approaches and interpretations on international law considering the situation in Libya in 2011.

The first part of analysis revolves around evaluation of both conflicts considering the classical just theory, which gives a neutral basis to make conclusions about the nature of conflicts. Furthermore, the principles of foreign intervention and the role of UN are analyzed.

The goal to be achieved in the synopsis is the fact that the importance of international law is evolving in a multilateral world. Free media and peoples access to information is creating a situation, where countries and their leaders are to be held responsible for their foreign military actions. Not by any specific court, but by the international public and foremost – their voters. The new role of international law is to be a good framework for politicians to explain their actions to gain international public and political support. It is a kind of international PR language, that gives many opportunities but can be also politically fatal when overlooked. In the synopsis also, UNs role in nowadays international relations is explained thorough viewpoints brought in theoretical framework.

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Vootele Päi